

Szanowni Państwo

Mam zaszczyt powitać Państwa i zaprosić do zwiedzania nowo wyremontowanego i rozbudowanego Muzeum Historycznego Inspektoratu Zamojskiego Armii Krajowej im. Stanisława Prusa „Adama” w Bondyrzu. Dzięki wysiłkom organizacyjnym i inwestycyjnym właściciela Muzeum - Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej Okręg Zamość - będziecie mieli Państwo okazję obejrzenia zmodernizowanej wystawy stałej pn. „Niezlomni Zamojszczyzny - walka zbrojna o niepodległość w latach 1939-1953”. Ekspozycja mieści się w budynku głównym na 165 m² powierzchni, gdzie zgromadzonych jest ponad 230 różnego rodzaju muzealiów, w tym przede wszystkim militariów oraz licznych archiwalnych zdjęć i innych dokumentów pochodzących z tamtego okresu. Ważnym elementem wystawienniczym jest wystawa „Powstanie Zamojskie 1942-1944”. W nowo wybudowanym skrzydle Muzeum czasowa wystawa zaprezentuje eksponaty geologiczne, w tym skamienieliny i skarby ziemi gromadzone przez założyciela Muzeum - Pana Jana Sitka. Obok eksponatów geologicznych zostaną umieszczone tam również, będące w zasobach Muzeum, muzealia historyczne, które nie zostały wykorzystane do wystawy stałej w budynku głównym, a także inne pozyskane od właścicieli zbiory. Na piętrze nowego budynku część powierzchni jest przeznaczona na salę konferencyjną. Nowe sale pozwolą na ekspozycję większej ilości muzealiów oraz intensywniejsze wykorzystanie muzeum do celów wystawienniczo-dydaktyczno- kulturalnych.

Nasze Muzeum istniejące od 1972 r., było i jest unikatowe - powstało z inicjatywy i staraniem praktycznie jednego człowieka. Muzeum jest jedną z niewielu społecznych instytucji, funkcjonujących w naszym kraju, która od tak dawna - mimo niechęci władz PRL - przywołuje pamięć o bohaterach Polskiego Państwa Podziemnego. Jest zarazem ważnym regionalnym ośrodkiem pielęgnującym pamięć narodową.

Z mojej inicjatywy Prezydium Zarządu ŚZŻAK O/Z, w dniu 24 lipca 2017 r., podjęło uchwałę o przeprowadzeniu gruntownego remontu starego budynku, modernizacji ww. wystawy stałej oraz prac konserwatorskich muzealnych zbiorów. Z kolei w 2019 r. zakończono budowę nowego obiektu, który znacznie zwiększył powierzchnię wystawienniczą Muzeum. Dzięki temu zwiedzający mogą zapoznać się z kolejnymi, niewykorzystanymi w wystawie stałej w budynku głównym, eksponatami ukazującymi historię Zamojszczyzny.

Modernizacja i rozbudowa Muzeum oraz jego przystosowanie do potrzeb i oczekiwań współczesnych odbiorców nie byłoby możliwe bez wsparcia i zaangażowania tak wielu osób i instytucji, którym pragnę w imieniu swoim oraz członków Związku serdecznie podziękować.

Dzisiejszy kształt Muzeum jest nie tylko ukoronowaniem wieloletnich, społecznie podejmowanych wysiłków członków Związku, ale przede wszystkim zwieńczeniem wspólnych marzeń, spełnieniem oczekiwań wielu osób związanych z naszą instytucją, którym bliskie sercu są sprawy Ojczyzny i pamięci o żołnierzach, bohaterach, którzy za wolną Polskę przelewali krew i oddawali co mieli najcenniejsze, czyli własne życie. Muzeum przez ostatnie lata, przekazując kolejnym pokoleniom wiedzę o przeszłości, krzewiąc patriotyzm i dumę z osiągnięć polskich bohaterów narodowych wypełniało misję, jaką zapoczątkował założyciel Muzeum Pan Jan Sitek – działacz niepodległościowy.

Innowacyjne podejście w sposobie przekazu, dostosowanym do oczekiwań współczesnego odbiorcy, przejawia się poprzez wykorzystanie nowych, atrakcyjnych form wyrazu z głębokim oddziaływaniem na wyobraźnię tj.: techniki multimedialnej i wyeksponowanie przedmiotów z użyciem nowoczesnych środków plastycznych, m.in. fotografii i elementów przestrzennych. Dla utrwalenia pamięci historycznej przygotowaliśmy Katalog Zbiorów Muzeum Historycznego Inspektoratu Zamojskiego im. Stanisława Prusa „Adama” w Bondyrzu.

Szanowni Państwo,
z nieskrywanym wzruszeniem, ale też z ogromną radością najserdeczniej zachęcam do zapoznania się z długo wyczekiwaną, nową ekspozycją dokumentującą działalność żołnierzy Armii Krajowej na terenie Zamojszczy-

zny i odbycia wyjątkowej podróży historycznej śladami walk partyzanckich z okupantem niemieckim i powojennymi władzami komunistycznymi.

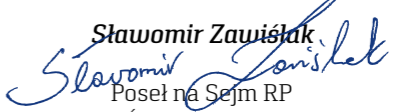
Upowszechnianie i popularyzacja historii AK to jeden z głównych filarów naszej działalności. Oferta ekspozycyjna, prezentująca dzieje żołnierzy AK na Zamojszczyźnie, skierowana jest do wszystkich, chcących poznać ten rozdział historii naszego kraju. Dołożyliśmy wszelkich starań, aby zwiedzający mogli poczuć atmosferę tamtego czasu, poznać dzieje militarne i wydarzenia z życia codziennego ludności cywilnej naszego regionu.

Doceniając wymiar wspólnej społecznej pracy zapewniam, że my – członkowie i sympatycy Związku jako spadkobiercy spuścizny i dziedzictwa narodowego – będziemy dalej kontynuować dzieło założyciela naszego Muzeum i z pożytkiem dla wszystkich zwiedzających, także lokalnej społeczności, ale przede wszystkim dla młodzieży z naszego regionu dbać o zapewnienie bezpłatnego udostępniania naszego Muzeum i przekazywanie w atrakcyjny i nowoczesny sposób historii i etosu żołnierzy AK.

W miarę możliwości będziemy aktywnie dążyli do tego, aby nasze Muzeum było jednym z najnowocześniejszych Muzeów na Zamojszczyźnie i przez kolejne lata dalej było miejscem wielowymiarowego kontaktu z historią AK, refleksji, dyskusji, wiedzy, kontaktu z kulturą, czyli regionalnym ośrodkiem życia społecznego – co pozostawiam już do Państwa oceny.

Więcej szczegółów o naszej działalności znajdziecie Państwo na naszej stronie internetowej www.akzamosc.pl
Życzę wyjątkowych wrażeń podczas zwiedzania naszego Muzeum oraz zachęcam Państwa do współpracy.

Pozdrawiam serdecznie

Sławomir Zawisłak

Poseł na Sejm RP
Prezes Światowego Związku
Żołnierzy Armii Krajowej Okręg Zamość

Ojczyzna moja - to ta ziemia droga,
 Gdzie ujrzał słońce i gdzie poznał Boga
 Gdzie ojciec, bracia i gdzie matka miła
 W polskiej mnie mowie pacierza uczyła.
 Ojczyzna moja - to wioski i miasta,
 Wśród pól lechickich sadzone od Piasta;
 To rzeki, lasy, kwietne niwy, łąki,
 Gdzie pieśń nadziei śpiewają skowronki.
 Ojczyzna moja - to praocjów stawa,
 Szczerbiec Chrobrego, cecorska butawa,
 To duch rycerski, szlachetny a męski,
 To nasze wielkie zwycięstwa i klęski.
 Ojczyzna moja - to te ciche pola,
 Które od wieków zdeptała niewola,
 To te kurhany, te smętne mogiły -
 Co jej swobody obrońców przykryły.
 Ojczyzna moja - to ten duch narodu,
 Co żyje cudem wśród głodu i chłodu,
 To ta nadzieja, co się w sercach kwieci,
 Pracą u ojców, a piosnką u dzieci!

Ten przepiękny wiersz Marii Konopnickiej mógłby mieć tytuł „Zamojszczyzna”. Bo Zamojszczyzna to Polska w miniaturze. Tu znajdziesz cieniste lasy i rzeki szumiące wspomnienia o Powstańcach Styczniowych i Żołnierzach Polski Podziemnej, tu szmaragdowe mokradła i rażące oczy bielą skały kredowe, tu wzgorza zielone i błękitne jeziora. Tu perły renesansu z największą z nich – Zamościem, tu grodziska z czasów piastowskich. Tu sosny i wierzby, złote pola i tajemnicze ustronia Rostocza. Tu każdy kawałek ziemi mówi o chwale, o cierpieniu, o pracy i walce, o szczęściu i łzach rozpaczki. „To nasze miejsce, to nasz kraj.”

Niemal w samym środku Zamojszczyzny leży Bondyryz. Pierwsze wzmianki o wsi pochodzą z początku XVII wieku. W końcu XIX stulecia w Bondyryzu powstała fabryka mebli giętych założona przez warszawskiego przedsiębiorcę Wacława Gebethnera. Nad kapryśnię i malowniczo wijącym się Wieprzem znajduje się zabytkowy drewniany młyn wodny z 1924 r., godny zobaczenia jest również kościół w stylu zakopiańskim, wybudowany w latach 1948-49. Jednak największą, unikatową atrakcją Bondyryza jest Muzeum Historyczne Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej Inspektoratu Zamojskiego im. Stanisława Prusa ps. „Adam”, dowódcy 9 Pułku Piechoty AK Ziemi Zamojskiej.

Historia Muzeum

Muzeum Historyczne Inspektoratu Zamojskiego im. Stanisława Prusa „Adama” w Bondyryzu

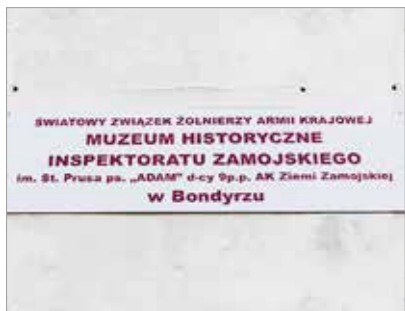
Muzeum zostało założone przez byłego żołnierza AK Jana Sitka w 1972 r. Nadano mu wówczas nazwę „Muzeum Bondyryza – Fabryki i Regionu Zamojszczyzny lat 1939-1944”. W początkach swojego istnienia nie spełniało wymogów ideologicznych komunistycznych władz Polski Ludowej będąc ostoją pamięci o bohaterskiej służbie dla Ojczyzny żołnierzy i oficerów Armii Krajowej, przekazicielem wiedzy o zasługach Polskiego Państwa Podziemnego. W pierwotnym kształcie funkcjonowało do 5 sierpnia 1978 roku, kiedy z ww. powodów zostało zamknięte na polecenie władz PZPR. Otwarto je ponownie dnia 9 X 1983 roku pod nazwą „Muzeum Lat Walki i Okupacji Zamojszczyzny 1939-1944”. W 1990 r. decyzją założyciela przekazane zostało Światowemu Związkowi Armii Krajowej Oddział Okręgowy w Zamościu i otrzymało obowiązującą obecnie na-

zwę „Muzeum Historyczne Inspektoratu Zamojskiego AK im. Stanisława Prusa „Adama” w Bondyryzu”. Muzeum zlokalizowane zostało w części budynku Zamojskich Fabryk Mebli – Zakład nr 2 w Bondyryzu. Część budynku i działkę (na której znajduje się obiekt) na podstawie aktu notarialnego sporządzonego w 1992 roku Rostoczańska Fabryka Mebli w Bondyryzu przekazała Światowemu Związkowi Żołnierzy Armii Krajowej Okręg w Zamościu na wieczyste użytkowanie.

Muzeum stworzone zostało z myślą o młodym pokoleniu, aby poznało historię partyzantów AK walczących o zachowanie niepodległości. Ekspozycja z początków Muzeum mieściła się na 165 m² powierzchni, w której zgromadzonych było ponad 230 muzealiów, głównie broni, ale także ok. 800 zdjęć i dokumentów.

Muzeum od początku cieszyło się dużym zainteresowaniem, o czym świadczy 14-tomowa Kronika z ty-

Muzeum przed remontem

siącami wpisów zwiedzających. Na podstawie zbiorów znajdujących się w Muzeum przygotowywano audycje telewizyjne i radiowe, pisano rozprawy naukowe.

Przygotowywana na samym początku lat 70. XX wieku ekspozycja stała z czasem wymagała modernizacji. Dlatego w ośmiu pomieszczeniach

zlokalizowanych na dwóch kondygnacjach budynku przygotowano skromną stylizację historyczną.

Aranżujący wnętrza wprowadzili chronologiczny podział ekspozycji poświęconej działalności żołnierzy AK w latach 1939-1944. Na płytach meblowych obitych ciemnobrązową tkaniną, umieszczonych równolegle względem siebie, zaprezentowano m.in. fotografie żołnierzy polskich z okresu międzywojennego, kampanii wrześniowej 1939 i Inspektoratu Zamojskiego AK. Dla zobrazowania akcji wojennej rozwieszono mapy z zaznaczeniem linii frontu. Wzdłuż ścian ustawiono wykonane z płyty pilśniowej postumenty na przemian z przeszklonymi gablotami, wszystkie pomalowane na biały kolor. Na postumentach eksponowane były hełmy, moździerz, lufa działa przeciwlotniczego, z kolei w gablotach mundury, broń krótka i dokumenty.

Forma wystawiennicza, nowoczesna w latach kiedy Muzeum powstało, wymagała stanowczo aktualizacji. W czasie swojego funkcjonowania Muzeum otrzymywało w darze eksponaty, jakkolwiek cenne, to prezentowane w miejscu do którego nie były przewidziane, co burzyło spójność kompo-

zycji wystawienniczej. Wobec z jednej strony dużego społecznego zainteresowania działalnością Muzeum, z drugiej niestety w związku z brakiem finansowego wsparcia dla jego działalności, członkowie Związku ponosząc koszty utrzymania Muzeum, udostępniając je bezpłatnie zwiedzającym podejmowali wysiłki na rzecz utrzymania jak najlepszego stanu technicznego obiektu. Przeprowadzono bieżące naprawy, a w 2008 r. udało się z pozyskanych przez Związek środków zmienić m.in. dach budynku i wymienić rynny.

W związku z tym, po zrealizowanych wcześniej drobnych remontach, w 2018 r. władze Związku podjęły decyzję o przeprowadzeniu generalnego remontu Muzeum i jego otoczenia, obejmującego m.in. remont budynku, konserwację licznych muzealiów oraz unowocześnienie stałej ekspozycji pn. „Niezlomni Zamojszczyzny – walka zbrojna o niepodległość w latach 1939-1953”. Inwestycja była możliwa dzięki dotacji otrzymanej od Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz pozyskanych od sponsorów środkom finansowym.

Muzeum w czasie remontu

Zmodernizowana ekspozycja mieszcząca się w ośmiu pomieszczeniach budynku głównego skierowana jest do współczesnego odbiorcy. Jej forma

została tak przygotowana, aby była jak najbardziej atrakcyjna i czytelna dla młodego pokolenia. Dlatego wprowadzano techniki multimedialne i wy-

**Pamięci Bohaterów Ziemi Zamojskiej
- Żołnierzy Armii Krajowej
i Batalionów Chłopskich**

W uznaniu czynów tych, którzy przelewali krew w obronie ludności cywilnej w Powstaniu Zamojskim, czując poległych i pomordowanych przez okupanta niemieckiego, na wniosek Pościła na Sejm RP Sławomira Zawielaka - Prezesa Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej Okręg Zamość, Uchwałą Prezydium Zarządu podjęto decyzję o przeprowadzeniu generalnego remontu, konserwacji muzealników oraz modernizacji stałej ekspozycji w Muzeum Historycznym Inspektoratu Zamojskiego Armii Krajowej im. ppłk. Stanisława Prusa „Adama” w Bondyżu.

Zarząd SZŻAK Okręg Zamość dziękuje wszystkim Fundatorom, Sponsorom, Darczyńcom, instytucjom i osobom prywatnym, które udzielając wsparcia, przyczyniły się do skutecznego realizacji tego zadania.

Logos: LHS, POLSKA POLICJA, RYSTHERM, SRAPIET, BOP, ZDZ, ORLEN, S, ZDZ, AK, and others.

Bondyż, 2018 r.

Muzeum nasze było i jest unikatowe – powstało z inicjatywy i staraniem praktycznie jednego człowieka, w okresie PRL-u było jedyną placówką pokazującą historię niepodległościowego podziemia zbrojnego okresu II Wojny Światowej.

JAN WITOLD SITEK
(1930-2010)

Założyciel i organizator Muzeum w Bondyrzu, kolekcjoner cennych zbiorów paleontologicznych i archeologicznych, wiceprezes Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej w Zamościu.

Urodził się dnia 10 czerwca 1930 r. w koszarach wojskowych w Zamościu. Należał do konspiracyjnego Związku Harcerstwa Polskiego – Szarych Szezegów w Zamościu i otrzymał pseudonim „Mały”. Współpracował z Polskim Ruchem Oporu WiN – „Wolność i Niezawisłość”, pod pseudonimem „Wierny”. W dniu 28 marca 1950 r. aresztowany i osadzony w więzieniu śledczym GZI WP w Warszawie.

Wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Lublinie z dnia 1 sierpnia 1950 r. sygn. Sr.350/50, został

skazany na karę 6 lat więzienia /z art. 86 § 2 KKWP, oraz art. 4 § 1 i art. 23 § 1 dekretu z dnia 13.06.1946 r. / z utratą praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na okres 3 lat, wraz z zajęciem całego mienia na rzecz Skarbu Państwa. Karę odbywał w więzieniu na Zamku w Lublinie, a od dnia 3 grudnia 1951 r. w więzieniu w Sieradzu, z którego został zwolniony dnia 1 lutego 1953 r. na mocy ustawy o amnestii z dnia 22 listopada 1952 r. Wyrokiem Sądu Wojewódzkiego w Lublinie IV.K.166/57. z dnia 14.01.1953 r. został zrehabilitowany.

Od 17 czerwca 1953 r. pracował w Lubelskim Zespole Budownictwa Przemysłowego w Lublinie, następnie w Zamojskich Fabrykach Mebli w Zakładzie nr 2 w Bondyrzu, później w Roztoczańskiej Fabryce Mebli w Bondyrzu, a od 2 sierpnia 1991 r. był dyrektorem RFM w Bondyrzu. Dzięki staraniom i uzyskanym funduszom w latach 1980 – 1982 rozbudował i zmodernizował Zakład,

przekształcając go w nowoczesny obiekt produkcyjny.

W czasie, gdy mieszkał i pracował w Bondyrzu, zgromadził bardzo cenne zbiory historyczne dotyczące m.in. Armii Krajowej. Dnia 5 maja 1972 r. powstało Muzeum Bondyrza – Fabryki i Regionu Zamojszczyzny lat 1939-1944. Placówkę tę zorganizował i wyposażył urządzając trwałą ekspozycję dziejów AK na Zamojszczyźnie. Zorganizowane muzeum przekazał aktem notarialnym Zarządowi Okręgu ŚZZAK w Zamościu. Muzeum nadano imię mjr. Stanisława Prusa „Adama” – D-cy 9 Pułku Piechoty Armii Krajowej.

Jan Sitek jako społeczny kustosz muzeum za swoją społeczną i zawodową działalność otrzymał wiele odznaczeń i nagród, m.in.: Medal im. Grażyny Kierszniewskiej nadany Uchwałą Komendy Chorągwi ZHP w Zamościu, Krzyż Za Zasługi Dla ZHP, Srebrny Krzyż Zasługi, Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Odznakę Zasłużony dla Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego, Medal Komisji Edukacji Narodowej, Odznakę Za Zasługi Dla Województwa Zamojskiego, Nagrodę im. Profesora Józefa Chałasińskiego za wybitne osiągnięcia

w dziedzinie upowszechniania kultury, Nagrodę im. dr. Zygmunta Klukowskiego.

Posiadał stopień wojskowy porucznika nadany przez Szefa Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Zamościu. Prywatnie żonaty z Aleksandrą Korzeniowską. Małżeństwo doczekało się trzech córek i dwóch synów. Jan Sitek zmarł, po długiej i ciężkiej chorobie, dnia 16 października 2010 roku w wieku 80 lat.

STANISŁAW MAKSYMILIAN PRUS

Syn Jana i Antoniny Aleksandry z Wysockich urodził się 18.II.1905 roku w Siennicy Różanej, w powiecie krasnostawskim. Maturę uzyskał w Państwowym Gimnazjum Męskim imienia Władysława Jagiełły w Krasnymstawie w roku 1926.

Jesienią tego samego roku dostał się do Szkoły Podchorążych Piechoty w Komorowie k. Ostrowi Mazowieckiej, którą ukończył z VI lokatą, uzyskując stopień podporucznika służby stałej piechoty WP.

Po przeszkoleniu na kursie wysokogórskim otrzymał przydział do 3 Pułku Strzelców Podhalańskich w Bielsku na stanowisko dowódcy plutonu. Po awansie w 1932 roku na stopień porucznika został dowódcą kompanii.

W latach 1933-1935 pełnił służbę w Korpusie Ochrony Pogranicza na Wileńszczyźnie jako dowódca kompanii „Ćwiecino” w batalionie granicznym „Łużki” w powiecie dziśnieńskim. W roku 1936, po ukończeniu kursu dla dowódców kompanii w Centrum Wyszkożenia Piechoty w Rembertowie, wrócił do strzelców podhalańskich – tym razem do 6 pułku w Samborze na stanowisko dowódcy kompanii. 19 marca 1937 roku otrzymał awans do stopnia kapitana i objął wkrótce stanowisko I adiutanta dowódcy pułku – pułkownika M. Leliwy-Dobrzańskiego.

Tutaj zastała go wojna; w czasie kampanii wrześniowej przeszedł cały szlak bojowy 6 pułku walczącego w składzie 22 Dywizji Piechoty Górskiej. Walczył m.in. na Zamojszczyźnie pod Łabuniami, Suchowolą, Jacnią i Krasnobrodem. Po kapitulacji i krótkim pobycie w jenieckim obozie przejściowym w Dąbiu koło Krakowa powrócił w rodzinne strony.

W listopadzie 1939 roku wstąpił do konspiracji, gdzie pełnił funkcję zastępcy komendanta krasnostawskiego obwodu Związku Walki Zbrojnej kpt. „Rawicza” – Stanisława Małeckiego. W połowie 1940 roku, rozkazem komendanta okręgu, został przeniesiony do obwodu zamojskiego na stanowisko komendanta ZWZ-AK, które pełnił do lutego 1943 roku. Używał w tym czasie wielu pseudonimów: „Jan”, „Józef”, „Kmita”, „Łada”, „Maria”, „Piotr”, „Płomieńczyk”, „Stefan”. Ale największą popularność zyskał pod pseudonimem „Adam”.

15.II.1943 roku „Adam” zostaje dowódcą walczących na Zamojszczyźnie Oddziałów Dywersji Bojowej (ODB) przemianowanych wkrótce na Oddziały Partyzanckie 9 Pułku Piechoty Legionów Armii Krajowej (OP 9). Jako dowódca wyższego szczebla uczestniczył bezpośrednio w wielu akcjach nie wymagających jego obecności, wykazując się w nich nie tylko odwagą i opanowaniem, ale i w najwyższym stopniu umiejętnościami dowódczymi (m.in.: akcja odwetowa na Siedliska 3.VI. 1943, rozbięcie posterunku policji ukraińskiej w Łukowej 21.X.1943, zasadzka pod Rapami 27.VI.1944).

Był znakomitym organizatorem i nieustrudzonym konspiratorem; dbał zarówno o wyszkolenie żołnierzy jak i ich potrzeby. Przykładał wielką wagę do obywatelskiego wychowania swoich podwładnych, kształtowania patriotycznych postaw i narodowej świadomości. Z jego inicjatywy już wiosną 1943 roku zaczęła się ukazywać gazetka „Echa leśne”. 3 maja 1944 roku otrzymał awans na stopień majora. Po tragicznej śmierci, 25 czerwca 1944 roku w Puszczy Solskiej, Inspektora zamojskiego Inspektoratu AK majora Edwarda Markiewicza ps. „Kalina” został wyznaczony na jego następcę. W okresie Akcji „Burza” i procesu odtwarzania Sił Zbrojnych, jako tytułarny podpułkownik, dowodził oddziałami wchodzącymi w skład 9 Pułku Piechoty Legionów AK (OP 9). Pełnił też obowiązki zastępcy dowódcy 3 Dywizji Piechoty AK – pułkownika Adama Świtalskiego ps. „Dąbrowa”, którego sztab stacjonował w lasach koło Bondyrza.

Po wyparciu z Zamojszczyzny okupanta niemieckiego, przyjsciu Sowietów, nie poszedł na żaden kompromis z nowymi ciemżycielami Ojczyzny. Pozostał w konspiracji, w której pomimo usilnych poszukiwań przez NKWD nadal mocno trzymał

w garści ster wszystkich spraw organizacyjnych¹. Aresztowany pod koniec października 1944 roku przez NKWD w Lublinie. Okoliczności jego śmierci pozostają wciąż hipotetyczne. Najbardziej prawdopodobną wersję przedstawił chyba podziemny „Nowy Zew” z 2 listopada 1945 roku: Stanisław Prus („Adam”) syn małorolnego chłopa z Siennicy powiatu krasnostawskiego, przed wojną oficer zawodowy WP, w czasie wojny dzielny kierownik Zamojszczyzny i Biłgorajskiego w konspiracyjnej walce z Niemcami (...) został rozstrzelany lub powieszony przez NKWD i UB na Zamku Lubelskim w marcu 1945 r. „Adam” – niezłomny żołnierz Najjaśniejszej Rzeczypospolitej do dziś nie ma swojego grobu. Decyzją Weteranów Armii Krajowej jego imię zostało nadane Muzeum Zamojskiego Inspektoratu Armii Krajowej jako hołd pamięci Bohatera – ważnego i zasłużonego, walczącego za wolność Ojczyzny dowódcy Powstania Zamojskiego.

¹ Z. Klukowski, Zamojszczyzna 1944 – 1959, Ośrodek Karta Warszawa 2007, str. 140

Nasze zbiory

Ile może działać jeden człowiek lub niewielka grupa ludzi, gdy kieruje nimi prawdziwa pasja! Nasze Muzeum jest efektem takiej właśnie pasji. Sale ekspozycyjne Muzeum pełne są ciekawych i niezwykłych eksponatów.

NASZE ZBIORY

Przeprowadzony gruntowny remont obiektu i unowocześnienie wystawy, prezentującej bogate zbiory, pozwala zaoferować zwiedzającemu nasze Muzeum wyjątkową okazję do zapoznania się m.in. z historią Niezlomnych Zamojszczyzny, Bohaterów Powstania Zamojskiego. Oferujemy:

- wykłady historyczne w Muzeum Historycznym AK w Bondyrzu,
- możliwość obejrzenia historycznych filmów dokumentalnych,
- spotkania z ciekawymi ludźmi, m.in. Weteranami AK.

Nasze Muzeum pokazuje, ile może działać jeden człowiek lub niewielka grupa ludzi, gdy kieruje nimi prawdziwa pasja! Nasze Muzeum jest efektem takiej właśnie pasji. Sale ekspozycyjne Muzeum pełne są ciekawych i niezwykłych eksponatów.

A oto co możecie w nich zobaczyć:

NASZE ZBIORY

BUDYNEK GŁÓWNY - PARTER SALA 1 SALA KINOWA

W pomieszczeniu tym zwiedzający mają możliwość obejrzenia ekranizacji dokumentalnych, zrealizowanych wcześniej na zlecenie Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej Okręgu w Zamościu (wywiady z byłymi żołnierzami AK, historia muzeum, historia prowadzonych działań wojennych – opcja zwłaszcza dla dużych grup). Zakłada się także ewen-

tualność prezentacji dowolnego, wybranego przez zwiedzających filmu. Sala ta posiada odpowiednie wyposażenie techniczne m.in. rzutnik multimedialny, stosowne nagłośnienie, a także rolety zaciemniające okna. Na ścianie na wprost wejścia rozwieszony jest ekran (wym. 3.40 x 2.55). Niniejsza wstępna prezentacja za pomocą środków multimedialnych ma na celu wprowadzenie zwiedzających w klimat ekspozycji historycznej umieszczonej na piętrze budynku.

SALA 2

Na wstępnym etapie zwiedzający zapoznają się z programem ekspozycji. Ustawiony został tutaj kiosk multimedialny, udostępniony indywidualnym turystom i grupom zwiedzających. Można w nim obejrzeć w zbliżeniu prezentowane na wystawie

przedmioty (z notami katalogowymi), historyczne filmy dokumentalne tematycznie związane z ekspozycją, odsłuchać będzie można rozmowy z byłymi żołnierzami, a także poznać historię muzeum. Miejsce to jest punktem informacyjnym a także rodzajem poczekalni z informatorami w formie papierowej.

**BUDYNEK GŁÓWNY - PIĘTRO
SALA 3**

W kolejnej sali, na piętrze muzeum, zwiedzającym proponuje się emocjonalne wejście w czasy historyczne. Zwiedzający zostają wprowadzeni do początkowo całkowicie zaciemnionego pomieszczenia, w którym za pomocą multimedialnych będą „uczest-

niczyć” w akcji zbrojnej. W tym celu towarzyszył im będzie jedynie dźwięk akcji partyzanckiej (odległe strzały, dźwięk lasu), wydobywający się dzięki systemowi nagłaśniającemu. W gablotach pulpituowych zaprezentowana jest głównie broń krótka – eksponaty są wydobywane z ciemności w trakcie prezentacji za pomocą punktowych projektorów.

PISTOLET MASZYNOWY MP 40
kal. 9 mm, Niemcy, lata 40 XX w; dł. 832 mm, nr brak

SALA 4

W tym pomieszczeniu, którego ściany zostały częściowo pomalowane na ciemne kolory, podobnie jak w innych pomieszczeniach muzealia wyeksponowane są na podestach i w gablotach zaprojektowanych z tzw. szkła bezpiecznego laminowanego

i płyty meblowej, w taki sposób, aby nie stanowiły dominanty estetycznej, a stanowiły jedynie tło i zabezpieczenie zbiorów: telewizor (wyświetlane są filmy, prezentacje), broń (ckm browling), maski przeciwgazowe.

PISTOLET SAMOPOWTARZALNY „VIS” WZ. 35,
kal. 9 mm, Polska, Radom, produkcji niemieckiej - okupacyjnej
wys. 140 mm, dł. 200 mm, nr B-8782.

SALA 5

Na tle fototapety (fotografia roztoczańskiego lasu) na całej ścianie pomieszczenia przeciwległej do okien i prostopadłej można obejrzeć eksponaty umieszczone w gablotach i na podestach (ołtarz polowy, mundury na manekinach). Ważnym elemen-

tem wpływającym na właściwy odbiór ekspozycji jest oświetlenie punktowe akcentujące ważniejsze eksponaty, oraz dźwięk charakterystyczny dla partyzanckiej rzeczywistości towarzyszący w tle zwiędzającym – jako ważny element tworzący atmosferę prezentacji historycznej, stworzony za pomocą multimedii specjalnie dla potrzeb modernizowanej ekspozycji. Na tle fototapety i na przeszkleniu gablot umieszczone są archiwalne, czarno-białe zdjęcia drukowane na matowej (szronionej) folii.

SALA 6

Zwiedzającym zaprezentowane są fotografie w ujednoczonej kompozycji graficznej z opisami, zawieszane w ramach formatu A2. W gablotach ułożone są dokumenty i militaria, ponadto barc z ukrytą w niej bronią, ognisko, broń ustawiona na igliwiu.

SALA 7

Ekspozycja uzbrojenia (broń krótka).

SALA 8

Poświęcona Powstaniu Zamojskiemu zaprezentowane są na tafli szklanej podklejonej matową szronioną folią (dla uzyskania efektu półprzeźroczystości) czarno-białe fotografie i rys historyczny Powstania Zamojskiego. Stanowi to tło dla ustawionych akcesoriów przybliżających tragedię wysiedlanych ludzi. W sali tej informacje opisowe zostały przedstawione jako wydruk w negatywie na ścianie kominowej (na ciemnym tle jasne litery).

Wszystkie pomieszczenia w budynku głównym wyposażone są w rolety w oknach, zabezpieczające eksponaty przed szkodliwym działaniem promieni UV, w kolorze zbliżonym do koloru ściany. Ekspozycje oświetlone światłem rozproszonym, dodatkowo oświetlone są projektorami LED o wąskim kącie ekspozycji światła.

W salach na piętrze budynku umieszczono historyczne zdjęcia wystawy – przygotowanej przez Związek – Powstanie Zamojskie 1942-1944 r. Przenośna wersja tej wystawy jest bezpłatnie udostępniana do ekspozycji w szkołach i innych jednostkach organizacyjnych.

NOWY BUDYNEK – PARTER

WYSTAWA GEOLOGICZNO-ARCHEOLOGICZNO-PALEONTOLOGICZNA „SKARBY ROZTOCZA”

Zlokalizowana w nowej części Muzeum stała wystawa mieści się na parterze i piętrze obiektu, a w jej skład wchodzi ok. 12 tysięcy eksponatów skamielin i zabytków archeologicznych. O jej zawartości informuje kilkanaście plansz tematycznych. Opis zamieszczonych na nich ilustracji powiązany jest z eksponatami umieszczonymi w kilkudziesięciu nowych, oszklonych gablotach prezentujących liczne, cenne okazy. Integralną częścią ekspozycji są różnej wielkości skamieniałe formy fragmentów pni drzew.

Wystawa jest tematycznie i chronologicznie uporządkowana. Zbiory archeologiczne zdominowane są przez materiały krzemienne i kamienne zaprezentowane w porządku od okresu późnego paleolitu, poprzez mezolit, neolit, epokę brązu, po czasy średniowiecza.

Wśród plansz tematycznych wyróżnia się plansza pn. „Pradzieje Bondyrza i okolic”. Obok niej umieszczone są m.in. plansze z mapą stanowisk archeologicznych w dolinie Wieprza w okolicach Bondyrza, plansza z tablicą chronologiczną okresów pradziejów

z uwzględnieniem lokalnych kultur archeologicznych, z którymi związane są eksponowane zabytki, plansza z opisem rozwoju osadnictwa w okolicach Bondyrza od okresu pradziejów do czasów średniowiecza. Znajdująca się na stelażu pośrodku sali wystawowej plansza rysunkowa przedstawia polowanie na mamuta w starszej epoce kamienia ok. 20 – 15 tys. lat p.n.e. Obok umieszczone są plansze foto poświęcone rekonstrukcji domu kultury ceramiki wstęgowej rytej z wczesnego neolitu (ok. 2 poł. VI tys. p.n.e.), rekonstrukcji narzędzi krzemienych w drewnianych oprawach oraz rekonstrukcji uzyskiwania wiórów krzemienych przerabianych na narzędzia. Kolejne plansze przedstawiają: rogowe i kamienne narzędzia do obróbki krzemienia, rekonstrukcje obróbki skóry drapaczem krzemienym, rekonstrukcje ścinania zboża sierpem z krzemienymi wkładkami, rekonstrukcje ścinania zboża sierpem z wióra krzemienego, rozcieranie ziaren zboża w kamiennych żarnach, płytę kamienną do szlifowania siekier krzemienych i kamiennych, rekonstrukcje stosu ciepłopalnego, popielnice gliniane na cmentarzysku kultury łużyckiej z epoki brązu. Po jednej stronie wiszą obok siebie plansza z fotografią Jana Sitka prezentującego swoją

kolekcję i plansza poświęcona skamieniałości kredy górnej (wiek ok. 70 mln lat) oraz tablica chronologiczna epok geologicznych.

Kolekcje zaprezentowanych pod planszami zbiorów można podzielić na zabytki gliniane, kamienne, krzemienne, żelazne.

W gablotach zobaczymy m.in. najstarsze ślady osadnictwa w okolicach Bondyrza pochodzące z okresu późnego paleolitu w postaci nielicznie zachowanych zabytków i narzędzi krzemiennych, m.in. groty strzał, znalezione na terenie obozowisk usytu-

owanych na piaszczystych wydmach w dolinie Wieprza. W zbiorach znajdują się znaleziska w postaci toporów kamiennych, krzemiennych siekier, kamiennych siekier, dłuta kamiennego, zabytki ceramiczne oraz narzędzia pochodzące z neolitu i wczesnego okresu epoki brązu, zachowane fragmenty kości żuchwowej i udowej mamuta, krzemienne grociki do strzał, wiór, rylce i rdzeń do uzyskiwania wiórów z okresu paleolitu schyłkowego. Dużą grupę zajmują zabytki z okresów: wczesnego średniowiecza, średniowiecza i nowożytnego, tj.: żelazne bełty strzał do kuszy, groty do strzał z łuku, groty żelazne, noże że-

lazne, krzesiwo żelazne, żelazne okucie buta, żelazne kółka i sprzączki lirowate, naczynie gliniane, fragment rudy żelaza, żelazne noże kaletnicze do obróbki skóry. Znaczną częścią wystawy są wyeksponowane zachowane, oryginalne, duże fragmenty skamieniałego drewna. Pochodzące z okresu trzeciorzędu (miocen środkowy), czyli sprzed ok. 15 milionów lat. Inną grupą zbiorów są skamieniałości kredy górnej, m.in. kopalne muszle małży ostryg, kopalne jeżowce, odciski małż i ślimaków, fragmenty skał z odciskami gałązek drzew iglastych i kory drzew, odciski łusek ryby, zęby rekina – wiek ok. 70 mln lat. Monitor do prezentacji programów edukacyjnych, filmów, animacji i fotografii.

Założeniem wystawy było przybliżenie zwiedzającym bogactwa geologicznego terenu środkowego Rostocza. Mamy nadzieję, że poznawczy charakter wystawy będzie przynosił efekty edukacyjne oraz pozwoli na pogłębianie i uporządkowanie wiedzy geologicznej odbiorców – głównie młodzieży szkolnej, kolekcjonerów, a także wszystkich innych zainteresowanych tym zagadnieniem.

Opracowanie scenariusza i projektu wystawy geologiczno-archeologiczno-paleontologicznej, za-

kup materiałów do aranżacji wystawy oraz zakup gablot muzealnych zostały zrealizowane w ramach projektu pn. „Silni historią – wzmocnieni na przyszłość” sfinansowanego ze środków otrzymanych z Narodowego Instytutu Wolności - Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego (NIW – CRSO) w ramach programu „Rozwój Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030 PROO”. W aranżację ekspozycji miał swój wkład finansowy Powiat Zamojski, dzięki pozyskanemu wsparciu w 2019 r. została zakupiona część gablot i ścianki mobilne. Pozostałe fundusze, niezbędne do profesjonalnego zorganizowania wystawy, z wykorzystaniem wiedzy specjalistów, zostały przekazane ze środków Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej Okręg Zamość.

NOWY BUDYNEK – PIĘTRO SALA KONFERENCYJNA

Na piętrze Muzeum znajduje się sala konferencyjna wyposażona w sprzęt multimedialny oraz kontynuacja wystawy „Skarby Roztocza”.

ZAMOJSZCZYŻNA W OKRESIE II WOJNY ŚWIATOWEJ – WYSIEDLENIA, POWSTANIE ZAMOJSKIE

Lidice – w odwecie za zamach, w którym zginął Reinhardt Heydrich, Niemcy w czerwcu 1942 r. zabili 340 mieszkańców tej czeskiej wioski, w tym 88 dzieci. Oradour-sur-Glane: francuska wioska, w której 10 czerwca 1944 esesmani wymordowali 642 mieszkańców, głównie kobiet i dzieci. Tego samego dnia żołnierze SS zabili 214 osób z greckiej wioski Distomo. We włoskim Marzabotto między 29 września a 5 października 1944 Niemcy zabili około 770 niewinnych ludzi. Te nazwy symbolizują niemieckie okrucieństwo i bezwzględność wobec ludzi, albo zupełnie niewinnych, albo biernie wspierających lokalny ruch oporu. Tymczasem w okupowanej Polsce Niemcy mordowali i więzili mieszkańców 814 wsi – i nikt nie wymieni ich wszystkich nazw. Tylko na Zamojszczyźnie wysiedlenia dotknęły ponad 110 tysięcy osób, w tym 30 tysięcy dzieci, z których jedna trzecia zmarła z głodu, znaczna część poddana została germanizacji, tylko nieliczne powróciły do rodzin i domów.

DLACZEGO BONDYRZ?

Tyle miejsc w Polsce zapisało się w historii walk o niepodległość, w tylu miejscach Polacy płacili życiem za wolność. Jest Warszawa, miejsce Powstania, niezwykłego aktu heroizmu i determinacji. Warszawa, w której po dziś dzień można znaleźć krew bohaterskich Powstańców, na trwałe wrosła w kamienie ulic i domów. Są obozy – z największymi na lubelskim Majdanku i w Auschwitz – miejsca niewyobrażalnego okrucieństwa niemieckiego. Skąd więc Bondyrz?

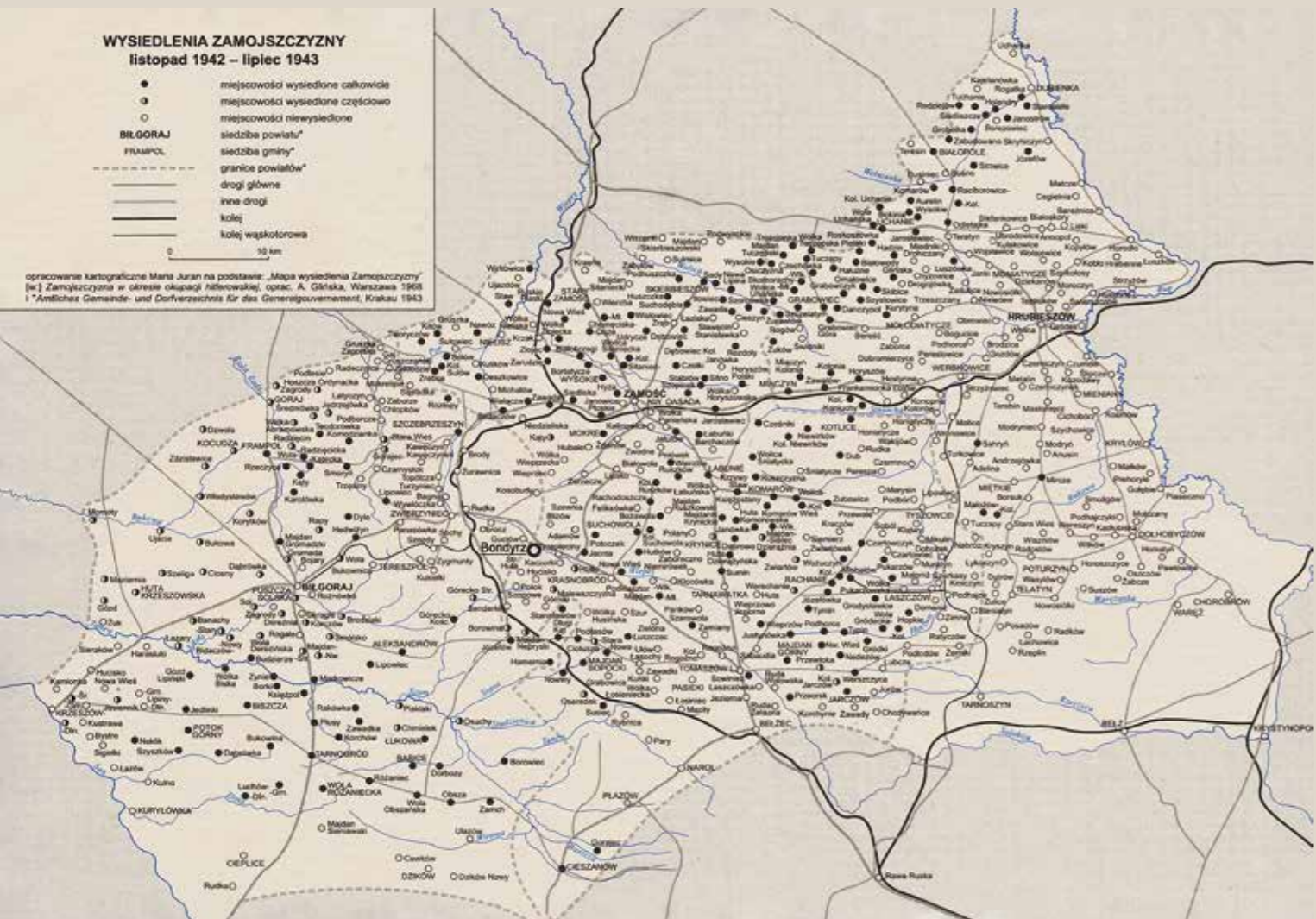

Oddział „Podkowy”, z lewej Stanisław Prus „Adam”, d-ca OP9. Po bitwie pod Osuchami komendant Inspektoratu Zamość

WYSIEDLENIA ZAMOJSZCZYZNY listopad 1942 – lipiec 1943

- miejscowości wysiedlone całkowicie
- ◐ miejscowości wysiedlone częściowo
- miejscowości niewysiedlone
- BIŁGORAJ siedziba powiatu*
- FRAMPOL siedziba gminy*
- - - - - granice powiatów*
- — — — — granice głównie
- — — — — inne drogi
- — — — — kolej
- — — — — kolej wąskotorowa

opracowanie kartograficzne Maria Juran na podstawie: „Mapa wysiedlenia Zamojszczyzny” [w:] Zamojszczyzna w okresie okupacji niemieckiej, oprac. A. Górnicka, Warszawa 1968
1 * „Ärztlicher Gemeinde- und Dorfverzeichnis für das Generalgouvernement, Krakau 1943

ZAMOJSZCZYZNA W LATACH OKUPACJI

U SZCZYTU POTĘGI

Gehenna Zamojszczyzny zaczęła się pod koniec roku 1942. A był to rok szczególny: w maju minęło tysiąc dni wojny. W czasie tego swobodnego milenium III Rzesza i jej sojusznicy byli u szczytu potęgi: Wehrmacht rozbił wielomilionowe siły sowieckie i stał u wrót Kaukazu i jego ogromnych złóż ropy. W Afryce Północnej Niemcy i Włosi dowodzeni przez Erwina Rommla, zwanego „Lisem Pustyni”, mieli Egipt w zasięgu ręki. W sierpniu Niemcy urządzili rzeź oddziałom kanadyjskim sprawdzającym rajdem na Dieppe, siłę obrony okupowanego kontynentu – alianci zrozumieli, że nie ma żadnych szans na udaną inwazję. Japończycy po zdobyciu Indochin i Filipin planowali atak na Australię, na Atlantyku i morzach północnych „wilcze stada” U-Bootów co miesiąc zatapiały więcej statków niż były w stanie wyprodukować alianckie stocznie.

...SIŁA STANOWI PRAWO

Te tysiąc dni nieznanego w dziejach przelewu krwi i cierpienia narodów okupowanych przez państwa Osi przybliżyło III Rzeszę do podstawowego celu wojny – zdobycia „przestrzeni życio-

Żołnierze oddziału AK Romana Szczura „Urszuli” z Udrycz

wej”. W „Mein Kampf” Adolf Hitler stwierdzał, że przyszłość narodu i państwa niemieckiego zależy od uzyskania „terytorium do zamieszkania, które nie tylko będzie utrzymywało nowych osadników w ścisłej łączności z krajem, ale także stanowiło z nim zjednoczoną całość.” „Przestrzeń życiową” (Lebensraum) dla Niemców widział Hitler w centralnych i wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej oraz zachodnich rejonach Związku Sowieckiego, dlatego oznajmiał, że „powstrzymujemy germański potok skierowany na południe i zachód Europy i zwracamy nasze oczy w kierunku wschodnim.” Dodawał, że „wyłącznie siła stanowi prawo do posiadania”.

Oddział AK Józefa Śmiecha „Ciąga” (w środku), pierwszy z lewej Bolesław Sobieszczęński „Pingwin”

Pierwszym aktem niemieckiego opanowywania „Lebensraum” były wysiedlenia obywateli Rzeczypospolitej z ziem włączonych w 1939 r. do III Rzeszy. Z Wielkopolski, Pomorza Gdańskiego, powiatów śląskich wysiedlano ludzi, którym konfiskowano majątek, dawano kilkadziesiąt minut na spakowanie się i wywożono m.in. do Generalnego Gubernatorstwa, na roboty w głąb Niemiec. Taki los spotkał ponad milion polskich obywateli. Polskie domy i dobytek przekazywano głównie niemieckim osadnikom z Rzeszy i Nadwołża.

GENERALNY PLAN WSCHODNI

Reichsführer Heinrich Himmler, szef SS, szef Gestapo, a od 1939 roku również komisarz Rzeszy do spraw Umacniania Niemieckości – nie było w III Rzeszy człowieka, który lepiej nadawałby się do realizacji planu eksterminacji Polaków. Himmler zlecił opracowanie planu germanizacji Europy Środkowo-Wschodniej profesorowi Konradowi Meyerowi, kierownikowi Głównego Wydziału Planowania i Ziemi w Biurze Komisarza Rzeszy. Na początku lata 1942 r. gotowy był Generalplan Ost – wizja niemieckiej Europy Środkowo-Wschodniej. Plan zakładał, że najpierw należy rozwiązać „kwestię polską”. „Polacy. Ich liczbę należy ocenić na 20 do 24 milionów. Są oni najbardziej wrogo usposobieni do Niemców, liczebnie najsilniejsi, a na wskutek tego najniebezpieczniejsi ze wszystkich obcoziemców, których wysiedlenia się przewiduje. Są narodem, który najbardziej skłania się do konspiracji. Plan przewiduje wysiedlenie 80-85% Polaków (miałoby zostać wysiedlonych 16-20,4 miliona). Tych będzie można spokojnie rozrzucić po syberyjskiej przestrzeni”. Tak pisał doktor E. Wetzel, jeden z autorów planu. W polskich domach, na polskiej

ziemi mieli zamieszkać Niemcy, głównie sprowadzeni z Siedmiogrodu, Besarabii i Bałkanów.

GERMAŃSKI BASTION

Pierwotnie Generalplan Ost miał zostać zrealizowany dopiero po całkowitym pokonaniu Związku Sowieckiego, jednak szef SS zdecydował się rozpocząć go już w 1942 r., będąc przekonany, że zwycięstwo Rzeszy jest przesądzone. Na pierwszy „germański bastion” na wschodzie wybrano Zamojszczyznę – tak ze względu na urodzajne ziemie, jak i z powodu sporej liczby potomków niemieckich osadników osiedlonych w końcu XVIII wieku w dobrach kozłowieckich przez Andrzeja Zamoyskiego. Stolicą „bastionu” miał być Himmlerstadt – dawniej Zamość – przeznaczony wyłącznie dla esesmanów i ich rodzin. Zadanie usunięcia Polaków ze wsi Zamojszczyzny otrzymał zaufany współpracownik Himmlera, szef SS i policji na dystrykt lubelski, SS-Gruppenführer osławiony Odilo Globocnik.

„DZIEŁO NIEMIECKIEJ ODBUDOWY”

Po pierwszych sondażowych wysiedleniach w listopadzie 1941 r. 2 tysiące chłopów podzamoj-

Ofiary pacyfikacji wsi Sochy, 1 czerwca 1943 r.

skich wsi, tragiczna gehenna Polaków z Zamojszczyzny zaczęła się w nocy z 27 na 28 listopada 1942 r. Pierwszym celem niemieckich oddziałów wysiedleńczych stała się wioska Skierbieszów licząca ok. 1400 mieszkańców. Potem wysiedlano ludzi z następnych wsi z powiatów zamojskiego i tomaszowskiego. Wyrzucanych z domów Polaków dzielono: zdolnych do pracy zamieniano w robotników przymusowych, a kobiety i starców zwożono do obozów przejściowych w Zamościu, Biłgoraju, Zwierzyńcu, gdzie albo ginęły w ekstremalnych warunkach bytowania, albo trafiały do

Franciszek Kamiński Komendant Główny BCh wita grupę Polaków w Podokręgu Zamość

obozów koncentracyjnych na Majdanku i w Auschwitzu. I wreszcie polskie dzieci: około 30 tysięcy z nich zostało ukradzionych rodzicom. Po selekcji trafiały one do wsi rentowych lub obozów koncentracyjnych. Wywożone w zimowych transportach często nie dożywały kresu podróży.

Z tych 30 tysięcy dzieci około 10 tysięcy zmarło, głównie z głodu, pozostałe, wyselekcjonowane pod kątem „aryjskich cech rasowych” (ok. 4,5 tys.) trafiały do niemieckich domów dziecka i do adopcji. Miały zostać zniemczone i jak nowocześni janczary służyć hitlerowskiemu reżimowi. Dużą grupę dzieci uratował hrabia Jan Zamoyski z żoną Różą

– wymusili oni na Globocniku zgodę na utworzenie ochronki dla dzieci z obozów filtracyjnych. Nigdy nie dowiemy się, ile dzieci wykradli z jadących do Rzeszy transportów polscy kolejarze.

...NIEMCOM NIE DAĆ ŻYĆ

Brutalne wyrzucanie ludzi z ich domów, skazywanie na poniewierkę w końcu listopada i na początku grudnia – takie działania Niemców i wspomagających ich ukraińskich policjantów wywołały błyskawiczną reakcję polskich oddziałów zbrojnych. Po klęsce września 1939 roku także na terenie Zamojszczyzny zorganizowano konspiracyjne organizacje wojskowe. Pierwsze komórki Służby Zwycięstwu Polski powstały już w październiku 1939 roku. W listopadzie krajową organizację SZP przekształcono w Związek Walki Zbrojnej, a w lutym 1942 r. w Armię Krajową, która była konspiracyjną częścią Sił Zbrojnych podlegających Wodzowi Naczelnemu i Rządowi Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie. Inspektorat Zamość ZWZ-AK powstał w 1941 r. Od końca 1942 r. dowodził nim Edward Markiewicz „Kalina” (zginął pod Osuchami w czerwcu 1944 r.), po nim dowództwo objął Stanisław Prus „Adam”.

W 1941 r. powstały Bataliony Chłopskie, zbrojna organizacja Stronnictwa Ludowego, wchodzącego w skład Rządu RP. W strukturach BCh funkcjonował podokręg IV b Zamość. W 1943 r. rozpoczęła się akcja scaleniowa oddziałów BCh z Armią Krajową.

Pierwsze starcie żołnierzy Armii Krajowej z grupą pacyfikacyjną nastąpiło już 29 listopada 1942 r. Tego samego dnia inna grupa AK zaatakowała niemieckich nasiedleńców we wsi Udrycze. To był początek niezwykłego Powstania Zamojskiego, podjętego przez polskie podziemie przeciwko będącej u szczytu potęgi III Rzeszy. Dzięki Dominikowi Szajnerowi, żołnierzowi wywiadu AK, pracującemu w niemieckim urzędzie w Zamościu, podziemie dysponowało mapą z zaznaczonymi wsiami przeznaczonymi do wysiedleń. A choć siły polskie były zbyt szczupłe do podjęcia otwartej walki, to pomagano mieszkańcom w ucieczce, atakowano niemieckie patrole, a przede wszystkim „czarnych” – jak nazywano pochodzących z południa Europy niemieckich osadników osiedlanych w wysiedlanych, polskich wsiach. Barbarzyństwo okupanta nie znało granic. Wysiedlonych polskich mieszkańców Zamojszczyzny spędzano do obozów przejściowych, gdzie masowo umierali.

Szczebrzeszyn 30 lipca 1944 r. Por. Tadeusz Kuncewicz „Podkowa” z batalionem zbiorczym 27 Woł. Dyw. Piech. AK, przed rozbrojeniem

Oporne wsie były brutalnie pacyfikowane i unicestwiane. W ciężkich warunkach zimowych rozdzielane rodziny były kierowane na roboty przymusowe do Rzeszy oraz do niemieckich obozów koncentracyjnych i zagłady na Majdanku i w Oświęcimiu.

Na większą skalę walkę oddziały Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich podjęły od 8 grudnia 1942 r., a w Wigilię ukazał się rozkaz generała „Grota”: „Ludność ma stawiać opór bierny i czynny. Palić zagrody, niszczyć dobytek opuszczany tak, żeby okupantowi zostały zgliszcza. Nie pozwolić na dzielenie rodzin, Na bicie, gwałt i znęcanie się odpowiadać siekierą, widłami lub kłonicą. Bronić życia i mienia pazurami

Kompania „Wiklina” wkracza do Zamościa, lipiec 1944 r.

do ostateczności. Akcję samoobrony ludności cywilnej wesprzeć działaniem dyw. oddziałów bojowych, które z zewnątrz atakować będą policję i władze administracyjne przeprowadzające wysiedlenia. Przede wszystkim likwidować kierowników akcji wysiedlania. Zniszczyć zabudowania i dobytek w tych osiedlach, gdzie ludność sama nie mogła tego zrobić. Osiedlonym Niemcom *nie dać żyć*. Żołnierze Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich koncentrowali się, uderzali i znikali wtapiając się w rodzinne wioski. Polska „wojna zimowa” to bitwa pod Wojdą, akcja AK „Wieniec II” paraliżująca niemiecką komunikację, wreszcie styczniowa akcja na niemieckich

kolonistów we wsi Cieszyn, gdzie zabito ponad stu wrogów przy minimalnych stratach własnych, bitwa pod Zaborecznem i Osuchami – te i kilkadziesiąt innych akcji skłoniły Niemców do ograniczenia akcji wysiedleńczej.

Niemcy nie porzucili jednak koncepcji zbudowania na Zamojszczyźnie germańskiego bastionu: jeszcze w styczniu 1943 r. zaczęła się „akcja ukraińska”: w miejsce wyrzucanych Polaków osiedlano Ukraińców. Nie tylko tworzone w ten sposób pas oddzielający wsie zasiedlane przez Niemców od polskiego obszaru, ale jeszcze niezwykle skutecznie podsycano antagonizmy między Polakami a Ukraińcami. Wreszcie w czerwcu 1943 r. niemiecki okupant przystąpił do fazy trzeciej, pod kryptonimem „Wehrwolf” – to były bardziej brutalne najazdy na wsie niż wysiedlenia, a ich celem było osłabienie podziemia zbrojnego. Niemcy zaangażowali do tej akcji wielkie siły zbrojne tj. ok. 30 tys. żołnierzy wyposażonych w ciężki sprzęt, w tym lotnictwo. Polskie wsie bombardowano, palono, mieszkańców często mordowano – we wsi Sochy 2 czerwca Niemcy zabili 183 osoby, głównie kobiety i dzieci. W okrażeńiu znalazła się część sił Inspektoratu AK i oddziałów BCh. Ko-

niec wysiedleniom położył dopiero rozkaz Himmlera z sierpnia 1943 r. Natężenie akcji okupanta przyspieszyło rozwój oddziałów partyzanckich. Dnia 30 listopada 1943 roku rozkazem Komendy Okręgu AK powstał 9 Pułk Piechoty Legionów AK (OP 9). Powstanie 9 pp Leg. AK było elementem Odtwarzania Sił Zbrojnych w ramach akcji „Burza”. Wiosną 1944 r. siły polskiego podziemia toczyły także intensywne walki z miejscowymi i napływającymi zza Buga oddziałami Ukraińskiej Powstańczej Armii.

Powstanie Zamojskie – walka zbrojna w obronie wysiedlanej polskiej ludności Zamojszczyzny, było największym pod względem czasowym i terytorialnym aktem zorganizowanego oporu Polaków przeciwko zbrodniczej polityce niemieckiej na okupowanych przez III Rzeszę obszarach II Rzeczypospolitej. Zakończyło się ono częściowym sukcesem - zatrzymaniem akcji wysiedlania polskiej ludności Zamojszczyzny, którego źródła należy się doszukiwać w bardzo dobrej organizacji lokalnych struktur wojskowych Polskiego Państwa Podziemnego oraz skutecznemu pozyskaniu uzbrojenia po regularnych jednostkach Wojska Polskiego, kapitulujących we wrześniu 1939 roku m.in. po zakończeniu dwóch

AK Obwód Zamość, oddział „Małego”

bitew pod Tomaszowem Lubelskim. Stanowiło ono pod koniec 1942 roku główny oręż w rękach żołnierzy AK i BCh. Powstańcy stoczyli kilkaset potyczek i bitew z oddziałami policji i wojska niemieckiego. Skuteczne działania wojskowe nie przyniosłyby rezultatów, gdyby nie wsparcie ludności cywilnej. Mieszkańcy wstępowali do walczących oddziałów, pomimo zagrożenia niemieckim odwetem, wieś „żywiła” i zapewniała kwatery partyzantom.

Latem 1944 r. do kolejnej akcji Polskiego Państwa Podziemnego – akcji „Burza” na Zamojszczyźnie skierowano zmobilizowane oddziały Inspektoratu AK Zamość. Walcząc wspólnie z nacierającą Armią

Wkroczenie II batalionu 9 pp AK oraz batalionu zbiorczego 27 Woł. Dyw. Piech. AK do Szczepieszyna. Na czele Franciszek Mucha „Komar”

Czerwoną brały one udział w wyzwoleniu spod okupacji niemieckiej Bełżca, Tomaszowa Lubelskiego, Szczepieszyna, w walkach o Zwierzyniec, Frampol i wiele innych miejscowości. 25 lipca 1944 r. oddziały AK wkroczyły do Zamościa. Powstanie Zamojskie oraz kolejne walki z okupantem niemieckim zakończyły się po 26 lipca 1944 roku rozbrojeniem oddziałów AK przez wojska sowieckie.

Walka zbrojna podjęta na Zamojszczyźnie przez AK i BCh była, obok porażek sił niemieckich na froncie wschodnim, jednym z głównych czynników, które zdecydowały o niepowodzeniu niemieckiej akcji kolonizacyjnej na Zamojszczyźnie. Żołnierze

walczący w Powstaniu Zamojskim po rozbrojeniu przez armię sowiecką nie doczekali się uznania za wierną służbę Ojczyźnie. Wsparta przez nowego najeźdźcę komunistyczna władza ludowa uznała ich za wrogów nowego porządku. Represjonowani, jako Żołnierze Wyklęci, podjęli m.in. w II Zamojskim Inspektoracie AK, WiN walkę zbrojną z nowym porządkiem politycznym, której celem była wolna i suwerenna Polska.

PYTANIE O PAMIĘĆ

Co, 75 lat po największej niemieckiej akcji wysiedleńczej czasu wojny powinniśmy wspominać my, Polacy? Czy martyrologię ludności wsi polskich na Zamojszczyźnie – skutek niemieckich działań nie mających związku z toczoną wojną, łamiących postanowienia IV konwencji haskiej i będących absolutnie niekwestionowaną podstawą do uzyskania odszkodowań. Czy płakać nad śmiercią i poniewierką dziesiątek tysięcy polskich dzieci, nad rozdzierającym duszę cierpieniem ich matek i ojców? Czy może mówimy o woli oporu Polaków, tak tych zaangażowanych w walkę zbrojną, jak i ludności cywilnej, która zagrożona najokrutniejszymi represjami nie wahała

się udzielać wsparcia „leśnym”? Powstanie Zamojskie zostało podjęte w sytuacji, gdy Wehrmacht wydawał się wciąż niezwyciężony, gdy cała Europa była bądź przez Niemcy okupowana, bądź zdominowana, gdy największe potęgi militarne świata dobywały ostatnich sił, by nie ulec niemieckiemu orężowi. Polacy rozpoczęli walkę – i w pewnym stopniu zwyciężyli. Ostatecznie zamiast planowanych pierwotnie ponad 600 miejscowości, Niemcy zdołali wysiedlić niespełna połowę, bo 294. Ofiarami hitlerowskich koncepcji osadnictwa niemieckiego padło ponad 110 tysięcy Polaków z powiatów biłgorajskiego, hrubieszowskiego, tomaszowskiego, zamojskiego i krasnostawskiego. Rany nie zagoiły się do dziś, pamięć trwa.

Dzień Walki i Męczeństwa Wsi Polskiej – to nowa data w kalendarzu polskiej pamięci. Związana jest z eksterminacją przez Niemców wsi Michniów w Świętokrzyskiem. W dniach 12-13 lipca 1943 r. w wyniku bezwzględnej i pełnej okrucieństwa niemieckiej akcji będącej odwetem za działalność zgrupowania partyzanckiego „Ponurego”, zginęło ponad 200 mieszkańców Michniowa, w tym kilkudniowe dzieci. Starcie Michniowa z powierzchni ziemi to krzyżący symbol ludo-

Pogrzeb pchor. „Czarnego” i pchor. „Kozaka” z Tyszowiec. Warta honorowa przy trumnach, Las Tyszowiecki, czerwiec 1944 r.

bójczej polityki niemieckiej prowadzonej wobec Narodu Polskiego od pierwszego dnia wojny. Obchodząc ten dzień, powinniśmy jednak pamiętać o ludobójstwie jeszcze większym, jeszcze bardziej okrutnym, przeprowadzanym wedle na zimno ułożonego planu na dziesiątkach tysięcy Polaków – o akcji wysiedlania wsi polskich na Zamojszczyźnie. Pamiętając o niemieckich bestialstwach, nie zapominajmy jednak o bohaterstwie żołnierzy PPP, którzy znaleźli w sobie siłę, by się przeciwstawić niemieckiej przemocy.

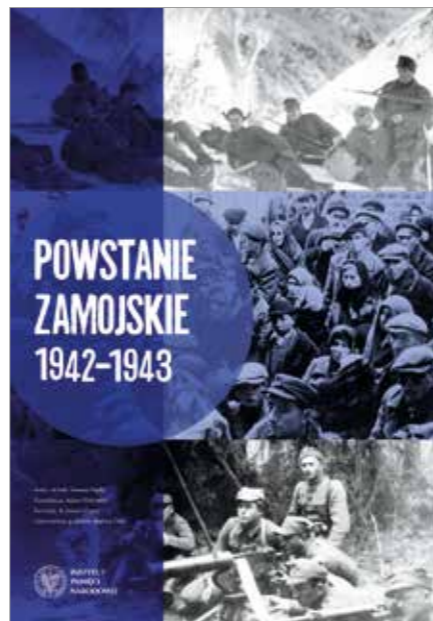
Zdjęcia pochodzą z wystawy Muzeum Zamojskiego.

Praca Społeczników zrzeszonych w Światowym Związku Żołnierzy Armii Krajowej Okręg Zamość na rzecz przypomnienia bohaterskich czynów Żołnierzy Polskiego Państwa Podziemnego walczących w zapomnianym, zwycięskim Powstaniu Zamojskim

Członkowie naszego Związku od ponad 30 lat działają społecznie na rzecz krzewienia postaw patriotycznych i etosu AK, angażując się m.in. w edukację i patriotyczne wychowanie młodzieży, rozwijanie obywatelskich inicjatyw, opiekę nad Weteranami AK, pielęgnowanie miejsc pamięci narodowej.

Ważnym fragmentem naszej pracy jest przywrócenie pamięci o zapomnianym, zwycięskim Powstaniu Zamojskim. W tym celu podjęliśmy już szereg inicjatyw upowszechniających wiedzę o tym bohaterskim czynie naszych Przodków.

Powstanie Zamojskie – walka zbrojna w obronie polskiej ludności Zamojszczyzny wysiedlanej przez niemieckiego okupanta w czasie II wojny światowej, była największym pod względem czasowym i terytorialnym aktem zorganizowanego oporu Polaków przeciwko zbrodniczej polityce niemieckiej na okupowanych przez III Rzeszę obszarach II Rzeczypospolitej. W zakresie zaangażowania militarne sił zbrojnych Polskiego Państwa Podziemnego Powstanie Zamojskie ustępuje tylko Powstaniu Warszawskiemu.

Powstanie wybuchło w okresie, gdy Niemcy hitlerowskie były u szczytu swojej potęgi. Zakończyło się ono jednak częściowym sukcesem, tj. zatrzymaniem niemieckiej, ludobójczej akcji wysiedlania polskiej ludności Zamojszczyzny, którego źródła należy się doszukiwać w bardzo dobrej organizacji lokalnych struktur wojskowych Polskiego Państwa Podziemnego oraz skutecznym pozyskaniu uzbrojenia po regularnych jednostkach Wojska Polskiego, kapitulujących we wrześniu 1939 roku m.in. po zakończeniu dwóch bitew pod Tomaszowem Lubelskim. Tak uzyskane uzbrojenie stanowiło pod koniec 1942 roku główny oręż w rękach żołnierzy Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich.

Powstańcy stoczyli kilkaset potyczek i bitew z oddziałami wojska niemieckiego i policji. Skuteczne działania wojskowe PPP nie przyniosłyby rezultatów, gdyby nie zdecydowane wsparcie ludności cywilnej. Mieszkańcy wstępowali do walczących oddziałów, pomimo zagrożenia niemieckim odwetem, wieś „żywiła” partyzantów i zapewniała im kwatery.

Walka zbrojna podjęta przez żołnierzy AK i BCH była, obok porażek sił niemieckich na froncie wschodnim, jednym z głównych czynników, które

zdecydowały o niepowodzeniu niemieckiej akcji kolonizacyjnej na Zamojszczyźnie. Z zaplanowanej liczby blisko 700 wsi Niemcy zdołali wysiedlić jedynie 297. Niestety do dzisiaj brakuje opracowania historycznego, które w sposób całościowy podejmowałoby temat Powstania Zamojskiego. Członkowie ŚZZAK O/Z nie ustają w pracy na rzecz pielęgnowania pamięci o żołnierzach PPP walczących w tym zapomnianym, krwawym, a jednak zwycięskim, bo w efekcie wstrzymującym wysiedlenia, akcie zbrojnym naszych Przodków. W kierunku upamiętnienia Bohaterów i Ofiar Powstania Zamojskiego nasz Związek od lat podejmuje liczne działania, wśród których wymienić należy między innymi produkcję filmu dokumentalnego pt. „Wszystko dla Polski. Powstanie Zamojskie 1942-1944”, którego pomysłodawcą i głównym inicjatorem powstania był Prezes ŚZZAK Okręg Zamość Poseł Sławomir Zawisłak. W wyniku podjętych starań przez ŚZZAK Okręg Zamość produkcję filmu dofinansował Urząd do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych oraz inni darczyńcy. Film w reżyserii Magdaleny i Rafała Kołodziejczyków powstał we współpracy z Telewizją Polską S.A. Oddział w Lublinie, a swoją premierę

niał w styczniu 2017 r. Zdobywa on liczne nagrody na festiwalach, również tych międzynarodowych, gdzie jest przedstawiana jego anglojęzyczna wersja.

Film ma charakter edukacyjny. Płytę DVD z filmem nasz Związek bezpłatnie przekazał dla wykorzystania na lekcjach historii do szkół funkcjonujących na terenie czterech powiatów Zamojszczyzny. Staraniem Związku film został dołączony bezpłatnie do Tygodnika Zamojskiego, tygodnika katolickiego „Niedziela” oraz do wydania biuletynu UDSKiOR „Kombatant”.

Dzięki staraniom Związku oraz pozytywnej decyzji Dyrekcji na okres miesiąca film udało się umieścić repertuarze zamojskiego kina „Stylowy”, gdzie

nieodpłatnie był wyświetlany młodzieży szkolnej. Pokazywano go także na jednorazowych, nieodpłatnych pokazach w kinach na terenie całej Zamojszczyzny, w tym w Biłgoraju, Hrubieszowie i Tomaszowie Lubelskim. Ponadto film był

emitowany w stacjach telewizyjnych, w tym w TVP Historia i TVP POLONIA, TVP 3 Lublin oraz był dystrybuowany bezpłatnie przez SZŻAK Okręg Zamość do zainteresowanych organizacji, stowarzyszeń.

Emisja filmu stanowiła jeden z ważniejszych elementów projektu pn. „Niezlomni Żołnierze Zamojszczyzny – żywa lekcja patriotyzmu”, skierowanego do młodzieży szkolnej, realizowanego przez nasz Związek przy wsparciu MON. W 2020 roku w projekcie uczestniczyło ok. 1200 uczniów, którzy odwiedzili, będące własnością SZŻAK O/Z, Muzeum Historyczne Inspektoratu Zamojskiego Armii Krajowej im. ppłk. Stanisława Prusa ps. „Adam” w Bondyrzu i obejrzeni ten cenny dokument, a w kolejnej edycji ww. projektu w 2021 r. film był emitowany do szkół podlegających i Kuratorium Oświaty w Lublinie Delegatura w Zamościu poprzez przekaz internetowy, a po jego pokazie odbywały się dyskusje z zaproszonymi gośćmi.

Powstanie Zamojskie promowane jest na terenie ww. Muzeum w Bondyrzu poprzez nowoczesną ekspozycję pn. „Niezlomni Zamojszczyzny – walka zbrojna o niepodległość w latach 1939-1953”, która umożliwia zapoznanie się z historią Niezlomnych Zamojszczyzny, w tym Bohaterów Powstania Zamojskiego.

Na potrzeby bezpłatnego wypożyczenia m.in. do szkół, innych zainteresowanych podmiotów organizacyjnych, Związek we współpracy z IPN Warszawa

przygotował wystawę mobilną pt. „Powstanie Zamojskie 1942-44”, która ponadto dostępna jest w formie elektronicznej: <https://akzamosc.pl/wystawa-powstanie-zamojskie/>. Składa się ona z 31 plansz, na których prezentowane są informacje dotyczące walk zbrojnych na Zamojszczyźnie w latach 1939-44. Temat Powstania

Zamojskiego był intensywnie obecny także w innych projektach realizowanych przez działający przy naszym Muzeum Uniwersytet Powszechny.

Ważne miejsca pamięci narodowej na terenie Zamojszczyzny są opisane dla zwiedzających nasz region w przygotowanej przez nasz Związek elektronicznej publikacji przewodnika (eBook) oraz aplikacji na smartfony z androidem „Zamojskie Drogi do Niepodległości” – mobilnym przewodniku śladami Powstania Zamojskiego.

Upamiętnienie ważnych wydarzeń związanych z Powstaniem Zamojskim i bohaterskiej walki żołnierzy AK i BCh w obronie ludności Zamojszczyzny od lat prowadzone jest także przez organizację uro-

czystości patriotycznych, spotkań z Weteranami AK, konkursów historycznych dla młodzieży, w tym kolejnych edycji konkursu historycznego pn. „Historia mojej małej Ojczyzny. Wspomnienia o żołnierzach SZPZWZ-AK

Inspektoratu Zamość oraz ich powojenne losy” organizowanego we współpracy z Urzędem ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych. Wydane staraniem Związku publikacje historyczne stanowią równie ważne źródło wiedzy o działalności Armii Krajowej i Powstaniu Zamojskim. Wszystkie nasze publikacje (także filmy), przekazywane są bezpłatnie od lat m.in. za pośrednictwem Lubelskiego Kuratorium Oświaty Delegatura w Zamościu, m.in. do szkół oraz dodatkowo udostępniane są do powszechnego wykorzystania na stronie internetowej Związku.

Jednym z ważnych działań ŚZŻAK O/Z mającym na celu upamiętnienie Powstania Zamojskiego jest uruchomienie i organizacja (urządzenie), dotychczas nieistniejącej, celi poświęconej pamięci Żołnierzy AK

Inspektoratu Zamość na terenie wyremontowanej Rotundy Zamojskiej. W celi nr XX, uczęszczanego licznie m.in. przez turystów miejsca pamięci narodowej, dzięki temu działaniu godnie przywołano wielki zakres działalności PPP na terenie Zamojszczyzny, bohaterstwo patriotycznego czynu naszych przodków. W celi zostały umieszczone m.in. 4 tablice informacyjne, jedna zawiera informacje o Powstaniu Zamojskim. Przypomnieć też należy, że dzięki staraniom członka naszego Związku Posła S. Zawiślaka, w 2012 roku Sejm RP przyjął uchwałę w sprawie uczczenia 70. rocznicy wysiedleń z Zamojszczyzny, w której podsumowaniu Sejm wyraził uznanie dla zbrojnego czynu Żołnierzy Polskiego Państwa Podziemnego, którzy w Powstaniu Zamojskim zbrojnie przeciwstawili się niemieckiej eksterminacji Narodu Polskiego. W 2022 roku podobnie na wniosek Posła S. Zawiślaka – Prezesa ŚZŻAK O/Z Sejm RP podjął kolejną uchwałę tym razem przywołującą pamięć Bohaterów Powstania Zamojskiego.

Organizacja Państwowych Obchodów 80. Rocznicy Wybuchu Powstania Zamojskiego

W niedzielę, 20 listopada 2022 r. w Warszawie odbyły się, zorganizowane przez Szefa Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych, Ministra Jana Józefa Kasprzyka oraz Posła na Sejm RP Sławomira Zawiślaka, Prezesa Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej Okręg Zamość, centralne, państwowe uroczystości z okazji 80. rocznicy wybuchu Powstania Zamojskiego – drugiego co do wielkości po Powstaniu Warszawskim oraz największego pod względem czasowym i terytorialnym aktu zorganizowanego oporu Polaków przeciw zbrodniczej polityce III Rzeszy niemieckiej. Obchody upamiętniające Powstanie Zamojskie po raz pierwszy odbyły się w wymiarze państwowym. Uroczystość została objęta Patronatem Narodowym Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy w Stulecie Odzyskania Niepodległości.

Celem zorganizowanych obchodów było godne uczczenie pamięci żołnierzy Polskiego Państwa Podziemnego (Armii Krajowej, Batalionów Chłopskich), walczących za Ojczyznę i w obronie ludobójczo wysiedlonej polskiej ludności Zamojszczyzny oraz ofiar

niemieckiej eksterminacji Narodu Polskiego na Zamojszczyźnie, w tym Dzieci Zamojszczyzny.

Centralne obchody rozpoczęły się od uroczystej Mszy Świętej w Katedrze Polowej Wojska Polskiego odprawionej w intencji zmarłych i poległych uczestników Powstania. Eucharystię sprawowało liczne grono kapelanów Ordynariatu Polowego, przewodniczył jej ks. płk Kryspin Rak, Wikariusz Generalny – Zastępca Biskupa Polowego. Eucharystia rozpoczęła się od wprowadzenia Chorągwi Wojska Polskiego, pocztów sztandarowych oraz – zwartym pododdziałem – grup rekonstrukcji historycznej. Po jej zakończeniu miał miejsce krótki koncert pieśni patriotycznych w wykonaniu młodych solistów i zespołów przybyłych – na zaproszenie ŚZŻAK O/Z – z czterech powiatów Zamojszczyzny.

Następnie na Placu Marszałka Józefa Piłsudskiego, przy Grobie Nieznanego Żołnierza, gdzie znajduje się tablica poświęcona walce Zamojszczyzny z okupantem w latach 1942-1943 odbyła się dalsza oficjalna część uroczystości. Oprawę ceremonialną obchodów zapewniła Wojskowa Asysta Honorowa z Dowództwa Garnizonu Warszawa. Centralnym punktem obchodów był Apel Pamięci. Podczas apelu hołd poległym oddali przedstawiciele najwyższych

władz państwowych, urzędów centralnych, instytucji publicznych, stowarzyszeń oraz licznie zgromadzeni mieszkańcy Zamojszczyzny i stolicy. Rangę uroczystości podniosła asysta licznych pocztów sztandarowych, grup rekonstrukcji historycznej, harcerzy. Wydarzeniu towarzyszyła także specjalnie przygotowana z tej okazji, na wniosek ŚZŻAK O/Z, przez Biuro Edukacji Narodowej IPN w Warszawie, wystawa poświęcona Powstaniu Zamojskiemu.

Regionalne uroczystości z okazji 80. Rocznicy Wybuchu Powstania Zamojskiego – 11 grudnia 2022 r., Zamość

W niedzielę, 11 grudnia 2022 r. w Zamościu odbyły się, zorganizowane przez Posła na Sejm RP Sławomira Zawisłaka, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej Okręg Zamość, Stowarzyszenie Rozwoju Lokalnego Zamojszczyzna regionalne uroczystości z okazji 80. rocznicy wybuchu Powstania Zamojskiego.

Uroczystość została objęta Patronatem Narodowym Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy w Stulecie Odzyskania Niepodległości, Patronatem Honorowym Ministra Obrony Narodowej Mariusza Błasz-

czaka, Patronatem Honorowym Szefa Urzędu Do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych Jana Józefa Kasprzyka oraz Patronatem Honorowym Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej dra Karola Nawrockiego.

Regionalne obchody rozpoczęły się, pomimo wyjątkowo trudnych warunków atmosferycznych, przy pomniku Armii Krajowej. Po odśpiewaniu Hymnu Państwowego i podniesieniu flagi na maszt uczestników uroczystości powitał Witold Marucha Sekretarz ŚZŻAK Okręg Zamość. Następnie podziękował on Grupom

Rekonstrukcji Historycznej za wsparcie organizacji centralnych i regionalnych uroczystości. W ramach podziękowania za dobrą współpracę przedstawicielom obecnych grup: GRH im. por. Konrada Bartoszewskiego ps. „Wir” z Biłgoraja, GRH Ludności Cywilnej z Tomaszowa Lubelskiego, GRH im. Tadeusza Zieleniewskiego z Majdanu Obleszcze, GRH Tomaszowski Szwadron im. I Pułku Kawalerii Ochrony Pogranicza zostały wręczone okolicznościowe dyplomy.

Podziękowanie za pomoc i udział w uroczystościach z rąk Posła Sławomira Zawisłaka, Prezesa ŚZŻAK O/Z otrzymali także uczniowie Liceum Ogólnokształcącego Centrum Szkół Mundurowych

im. Powstania Zamojskiego w Zamościu. Uroczystości odbyły się zgodnie z ceremoniałem wojskowym.

Oprawę ceremonialną obchodów zapewniła Wojskowa Asysta Honorowa z Dowództwa Garnizonu Zamość. Centralnym punktem obchodów był Apel Pamięci. Podczas apelu hołd poległym oddali przedstawiciele władz państwowych i samorządowych, oficerowie i żołnierze Wojska Polskiego, służb mundurowych, przedstawiciele organizacji społecznych, młodzież szkolna m.in. reprezentacja Liceum Ogólnokształcącego Centrum Szkół Mundurowych im. Powstania Zamojskiego w Zamościu, harcerze z 10. Drużyny Harcerskiej „Traperski Krąg” z Suśca

z harcmistrz Anną Rojek oraz mieszkańcy Zamojszczyzny. Rangę uroczystości podniosła asysta pocztu Wojska Polskiego i kilkunastu pocztów sztandarowych z Kół Rejonowych Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej Okręg Zamość (Zamość, Stary Zamość, Hrubieszów, Dołhobyczów, Łabunie, Mirce, Tomaszów Lubelski, Zwierzyniec, Narol, Skierbieszów, Uchanie, Trzeszczany, Tyszowce, Grabowiec, Komarów oraz poczet Okręgu Zamość) w Zamościu.

Oficjalną część zakończyło złożenie przez delegację wieńców przy pomnikach Armii Krajowej oraz Batalionów Chłopskich (ul. Partyzantów).

Następnie uczestnicy w pochodzie z kompanią honorową WP, pocztami sztandarowymi – z przerwą na złożenie wieńców i kwiatów przy pomniku BCh – przeszli do Kościoła pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Pannie w Zamościu, gdzie odbyła się uroczysta Msza Św. w intencji poległych i zmarłych uczestników Powstania Zamojskiego. Eucharystii przewodniczył Jego Eksceleńcja Ks. Biskup dr Marian Rojek Ordynariusz Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej razem z Proboszczem Parafii Ojcem Andrzejem Zalewskim Gwardianem Klasztoru, Księdzem ppłk. dr. Tomaszem Skupieniem – kapłanem wojskowym Garnizonu Za-

mość, Księdzem dr. Leszkiem Bruśniakiem, Księdzem por. Konradem Zalewskim - kapłanem WOT.

Na zaproszenie Zarządu ŚZZAK O/Z z koncertem wraz z solistami wystąpiła Orkiestra Reprezentacyjnego Zespołu Artystycznego Wojska Polskiego. Na prośbę Posła S. Zawiślaka Prezesa ŚZZAK O/Z Zespół wykonał m.in. pięć utworów z okresu Powstania Zamojskiego, walk partyzanckich, które towarzyszyły powstańcom w chwilach niedoli oraz w zwycięskich bitwach, potyczkach, zagrzewając ich do walki o wolność Ojczyzny.

Wśród nich znalazły się: Szara piechota, Pierwsza Kadrowa, Jak długo w sercach naszych, Serce w plecaku, Marsz Pierwszej Brygady. Podczas wydarzenia przedstawiciele Poczty Polskiej S.A. zaprezentowali, wydaną na wniosek Zarządu Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej Okręg Zamość, kartkę pocztową z nadrukowanym znakiem opłaty pocztowej o tytule „80. rocznica wybuchu Powstania Zamojskiego” oraz folder promujący emisję. Kartka została podpisana przez Posła Sławomira Zawiślaka, Jego Eksceleńcję Ks. Biskupa dr. Mariana Rojka Ordynariusza Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej oraz Dyrektora Centrum Poczty Polskiej Ochrona – Ośrodek Henryka Ścibora.

Uroczystość odsłonięcia Pomnika Powstania Zamojskiego oraz konferencja naukowa pt. „Powstanie Zamojskie” – 6 grudnia 2023 r., Muzeum Historyczne Inspektoratu Zamojskiego Armii Krajowej w Bondyrzu

W dniu 6 grudnia 2023 r. na terenie Muzeum Historycznego Inspektoratu Zamojskiego Armii Krajowej im. Stanisława Prusa „Adama” w Bondyrzu odbyła się uroczystość odsłonięcia Pomnika Powstania Zamojskiego oraz konferencja naukowa pt. „Powstanie Zamojskie”. Organizatorami uroczystości byli Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej Okręg Zamość, Instytut Pamięci Narodowej, Stowarzyszenie Rozwoju Lokalnego Zamojszczyzna, Instytut Dziedzictwa Myśli Narodowej im. Romana Dmowskiego i Ignacego J. Paderewskiego.

Przedsięwzięcie budowy upamiętnienia zostało współfinansowane przez Instytut Pamięci Narodowej, ZDI Sp. z o.o. oraz środki zabezpieczone przez Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej Okręg Zamość.

ŚZZAK Okręg Zamość jako wnioskodawca projektu udostępnił teren pod budowę i pokrył koszty

fundamentów pod pomnik. Wsparcia organizacji uroczystości oraz konferencji naukowej udzielił Instytut Dziedzictwa Myśli Narodowej im. Romana Dmowskiego i Ignacego J. Paderewskiego i Stowarzyszenie Rozwoju Lokalnego Zamojszczyzna.

Uroczystości odsłonięcia pomnika rozpoczęły się zgodnie z ceremoniałem wojskowym od złożenia meldunku o gotowości do uroczystości przez dowódcę kompanii honorowej ppor. Adama Ryczko, Zastępcy Dowódcy 18. Pułku Przeciwlotniczego im. gen. bryg. Feliksa Kamińskiego z Sitańca Panu ppłk Wojciechowi Jakubczykowi. Po dokonaniu przeglądu i powitaniu z pocztami sztandarowymi, został odśpiewany Hymn Rzeczypospolitej Polskiej z podniesieniem flagi narodowej na maszt. Poczet Sztandarowy wystawił 3. Zamojski Batalion Zmechanizowany w osobach – ppor. Tomasz Kasza, kpr. Krzysztof Zieliński, kpr. Adrian Smyk.

Następnie Dyrektor Biura Upamiętniania Walk i Męczeństwa Pan Adam Siwek wprowadzając w temat uroczystości przedstawił zebranym rys historyczny, dotyczący Powstania Zamojskiego. Po historycznym wprowadzeniu przedstawiciel Stowarzyszenia Rozwoju Lokalnego Zamojszczyzna Pan Krzysztof Pilip powitał zgromadzonych gości.

Po powitaniu gości przybyłych na uroczystość, głos zabrali przedstawiciele organizatorów Poseł

na Sejm RP Sławomir Zawiślak Prezes Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej Okręg Zamość i Prezes IPN dr Karol Nawrocki. Po przemówieniach zostały także odczytane listy okolicznościowe. List do uczestników wystosował Szef Urzędu Do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych Minister Jan Józef Kasprzyk.

Następnie miała miejsce ceremonia wręczenia odznaczeń państwowych. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Zarządu ŚZŻAK O/Z uchronował osoby zasłużone w służbie państwu i społeczeństwu. Dokonano również wręczenia odznaczenia ŚZŻAK Okręg Zamość, zatwierdzonego przez Kancelarię śp. Prezydenta Lecha Kaczyńskiego „Odznaki Zasługi ŚZŻAK Okręg Zamość”, którą uhonorowani zostali: Pan dr Karol Nawrocki Prezes IPN, Pan prof. Jan Żaryn Dyrektor Instytut Dziedzictwa Myśli Narodowej, Pan Adam Siwek Dyrektor Biura Upamiętniania Walk i Męczeństwa IPN, Pani Joanna Sulej-Piskorz Zastępca Dyrektora Biura Upamiętniania Walk i Męczeństwa IPN, Pan Janusz Brzozowski Radny Rady Powiatu Zamojskiego, Pan Józef Mazur członek ŚZŻAK O/Z Koła Rejonowego w Komarowie.

Po ceremonii dekoracji i wręczeniu podziękowań miało miejsce oficjalne odsłonięcie i poświęcenie pomnika, które stanowiło ważne podsumowanie starań strony społecznej, pracy społeczników na rzecz upamiętnienia czynu bohaterskiego zrywu Żołnierzy Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich, naszych Przodków.

Decyzją partnerów przedsięwzięcia pomnik stanął na terenie, będącego własnością Muzeum Historycznego II Inspektoratu Zamojskiego Armii Krajowej im. Stanisława Prusa „Adama” w Bondyrzu. Pomnik będzie wzmacniał i wzbogacał przekaz edukacyjny Muzeum.

Symbolicznego odsłonięcia Pomnika dokonali: Prezes IPN dr Karol Nawrocki, Poseł na Sejm RP Sławomir Zawiślak Prezes Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej Okręg Zamość.

Modlitwę poprowadził i pomnik poświęcił ks. Artur Sokół Proboszcz Parafii pw. Świętej Bożej Opatrzności w Bondyrzu. Po uroczystym odsłonięciu pomnika został odczytany Apel Pamięci. Apel odczytała ppor. Wiktoria Kurasz z 18. Pułku Przeciwlotniczego im. gen. bryg. Feliksa Kamińskiego w Sitańcu. Następnie odbyła się ceremonia złożenia wieńców i kwiatów przed pomnikiem.

Część oficjalną przy pomniku zakończyło złożenie meldunku o zakończeniu uroczystości i odprawienie Kompanii Honorowej oraz pocztów sztandarowych z miejsca uroczystości. Organizatorzy zaprosili uczestników na grochówkę przygotowaną przez Druhów OSP Płoskie.

Następnie uczestnicy patriotycznego wydarzenia przeszli do budynku Muzeum, gdzie odbyła się druga część spotkania – konferencja naukowa pt. „Powstanie Zamojskie”.

Muzeum w Bondyrzu i nie tylko

Muzeum Historyczne Inspektoratu Zamojskiego Armii Krajowej im. Stanisława Prusa ps. „Adam” w Bondyrzu, którego właścicielem jest Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej Okręg Zamość, to wyjątkowe miejsce pielęgnujące etos Armii Krajowej i mogące poszczycić się cennymi walorami muzealnymi i historycznymi, które od wielu lat upowszechnia wiedzę o historii i krzewi postawy patriotyczne. Muzeum otoczone jest piękną roztoczańską przyrodą, a w jego niedalekiej odległości znajdują się miejsca, które również warto poznać po odwiedzeniu naszego muzeum.

Zamość, Rynek Wielki, widok z lotu ptaka

ZAMOŚĆ to miasto nazywane „Padwą Północy”, położone w odległości około 28 km od Muzeum w Bondyrzu. Prawa miejskie otrzymało w 1580 r. od kanclerza i hetmana wielkiego koronnego Jana Zamoyskiego. Układ architektoniczny starówki został zaprojektowany przez architekta Bernardo Morando. W 1992 roku Stare Miasto w Zamościu zostało wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury Unesco. Wśród najpiękniejszych zabytków tego miasta należy wymienić: Rynek Wielki

z Ratuszem i kolorowymi, ormiańskimi kamienicami z attykami, Zamojską Katedrą, Synagogę, Bastion VII, Pałac Zamoyskich czy Rotundę (w której mieści się Muzeum Martyrologii Zamojszczyzny). Atrakcjami, które należy niewątpliwie zobaczyć są także m.in. Arsenał – Muzeum Fortyfikacji i Broni, Park Miejski i Zoo (jedyne Ogród Zoologiczny w tej części Polski).

<http://www.zamosc.pl/welcome/>
<http://zoo.zamosc.pl/>
<https://turystyka.wp.pl/zamosc-6138398528157825c>
https://pl.tripadvisor.com/Attractions-g274819-Activities-Zamosc_Lublin_Province_Eastern_Poland.html

Sanktuarium Maryjne w Krasnobrodzie

KRASNOBRÓD – w tej oddalonej o około 9 km od Bondyrza malowniczej miejscowości znajduje się główne Sanktuarium Maryjne w Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej.

W skład zespołu krasnobrodzkiego Sanktuarium wchodzi barokowy kościół pod wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny oraz budynki dawnego klasztoru Dominikanów. Oba obiekty zostały wybudowane w latach 1690-1699. Ufundowane zostały przez Marię Kazimierę d'Arguien, jako wotum wdzięczności za uzdrowienie późniejszej żony króla Jana III Sobieskiego – Marysieńki Sobieskiej. W ołtarzu głównym Sanktuarium umieszczony jest, słynący z mocy uzdrawiania, obraz Matki Boskiej Krasnobrodzkiej. W okresie letnim w kościele organizowane są koncerty organowe. W samym sanktuarium podziwiać można m. in. 33-głosowe organy, barokową ambonę i zabytkową chrzcielnicę z XVII wieku.

<https://www.krasnobrod-sanktuarium.pl/historia-krasnobrodu-i-parafii/>

Szumy na Tanwi w Sućcu

SUSIEC to niewielka miejscowość znajdująca się ok. 35 km od Bondyrza, malowniczo położona pomiędzy doliną rzeki Tanew i Puszcza Solską a wzgórzami Roztocza Środkowego. Jedną z najbardziej znanych atrakcji tego miejsca jest możliwość odbycia wędrowki szlakiem „Szumów”, który prowadzi przez rezerwat „Nad Tanwią”. Rezerwat ten chroni najpiękniejsze fragmenty dolin rzeki Jeleń i Tanew wraz z seriami małych wodospadów.

<http://turystyka.susiec.pl/>

Zagroda Guciów

ZAGRODA GUCIÓW – położona w bardzo bliskiej odległości od Muzeum Historycznego Inspektoratu Zamojskiego Armii Krajowej (zaledwie ok. 3 km). Zobaczyć tu można muzeum etnograficzno-przyrodnicze wpi-

sane do rejestru zabytków, składające się z chałupy i stodoły wybudowanych w XIX w., z oryginalnym wyposażeniem oraz obory z poddachem z początku XX wieku. Dodatkową atrakcją zagrody są ciekawe opowieści gospodarza o przeszłości tego miejsca, zaś wiejska kuchnia wzorowana na potrawach gotowanych przez tutejsze prababki zyskała sobie miano „kulinarnego skansenu”.

<https://www.guciw.pl/>

Kościół „Na Wyspie” św. Jana Nepomucena w Zwierzyniec

ZWIERZYNIEC – oddalone od Bondyrza o około 13 km miasto leży niejako w sercu Roztocza. Niegdyś mieściła się tu letnia rezydencja rodu Zamojskich. Wśród zabytków, na które należy zwrócić szczególną uwagę, są Kościół „Na Wyspie” św. Jana Nepomucena, dzwonnica obok kościoła, Browar, cmentarz żydowski z XIX wieku i zespół pałacowy Plenipotenta. Około 2 km od Zwierzynca znajduje się wieża widokowa, z której można oglą-

dać koniki polskie. W mieście znajduje się również jedyny na całym świecie pomnik ku pamięci groźnej plagi szarańczy zgładzonej w 1711 roku.

<https://turystyka.wp.pl/zwierzyniec-6138784354723457c>
<http://www.zwierzyniec.info.pl/>

Roztoczański Park Narodowy

ROZTOCZAŃSKI PARK NARODOWY

Utworzony w 1974 roku Roztoczański Park Narodowy obejmuje obszar o powierzchni ok. 8 500 ha o wybitnych walorach przyrodniczych. Składa się na nie szereg elementów, między innymi położenie geograficzne, zróżnicowanie morfologii terenu i innych czynników fizjograficznych, duża różnorodność i naturalny charakter zbiorowisk leśnych jako odbicie zmiennych warunków siedliskowych, dorodne drzewostany złożone prawie z wszystkich rodzimych gatunków drzew leśnych, występowanie interesującej flory i fauny. Atrakcyjność przyrodniczą Parku podnoszą liczne obszary ochrony ścisłej,

drzewa o wymiarach pomnikowych i inne osobliwości przyrodnicze.

Celem działalności parku narodowego jest ochrona istniejących zasobów przyrodniczych. Pomagać ma w tym m.in. udostępnienie terenu Parku do działalności naukowej, udostępnienie dla turystyki i prowadzona działalność edukacyjna. Odwiedzający Park turyści mogą skorzystać z 5 szlaków turystycznych, 12 ścieżek poznawczych i jednej trasy rowerowej, które dzięki usytuowaniu w różnych miejscach Parku pozwalają na zapoznanie się z jego walorami przyrodniczo – kulturowymi.

Punkt Informacji Turystycznej

Zwiedzanie Parku proponujemy rozpocząć od Punktu Informacji Turystycznej gdzie można nabyć karty wstępu do Parku i obiektów edukacyjnych oraz zaopatrzyć się w niezbędne przewodniki, mapy, pamiętki oraz wydawnictwa o Parku i regionie.

Bogata baza edukacyjna i turystyczna opiera się głównie na działalności Ośrodka Edukacyjno-Muzealnego usytuowanego w zabytkowej części

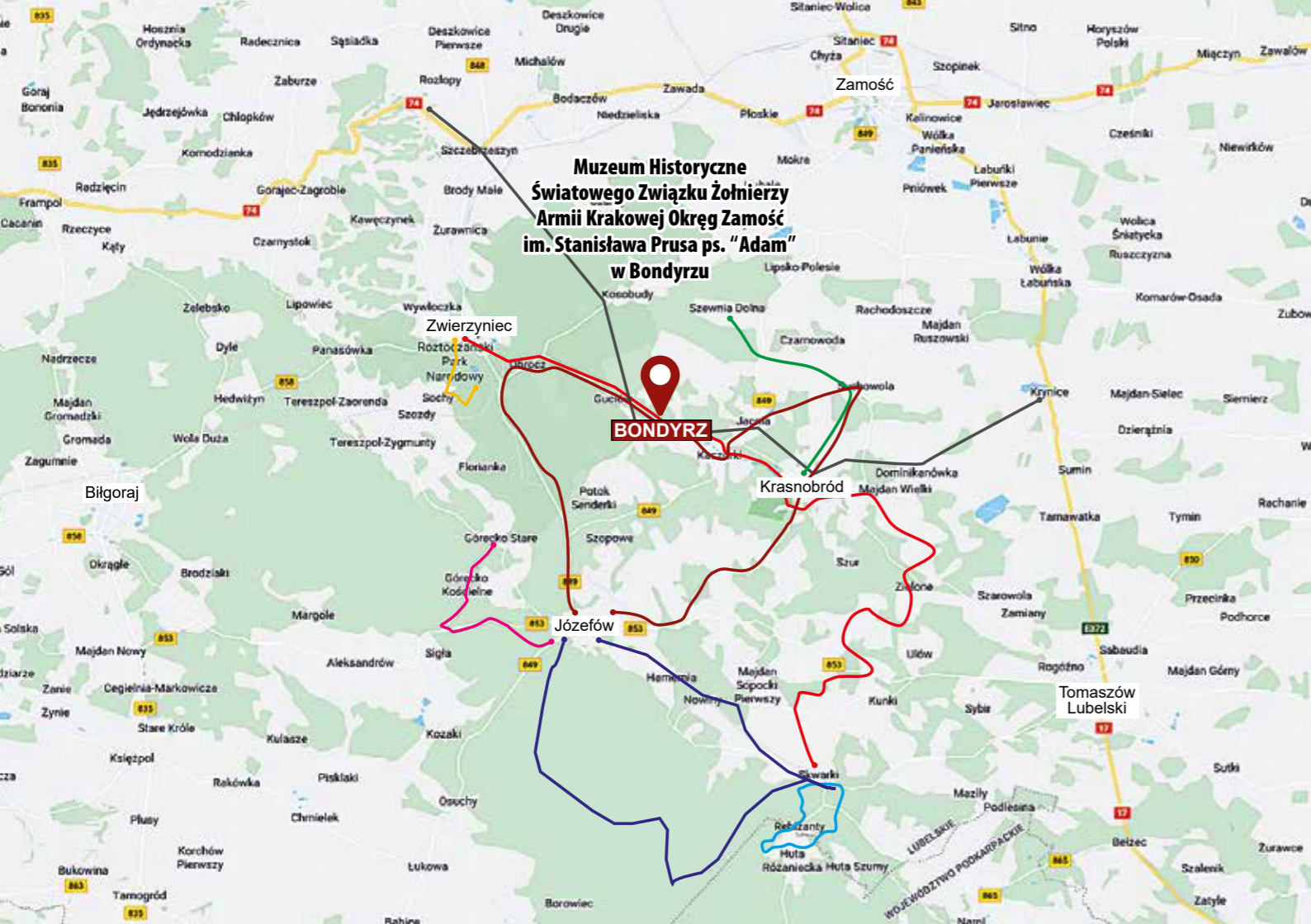
Ośrodek Edukacyjno-Muzealny

Zwierzynca, w sąsiedztwie jednego z najstarszych w Polsce browarów z 1806 roku, obok dyrekcji RPN mieszczącej się również w zabytkowym budynku Domu Plenipotenta Ordynacji Zamojskiej. Prowadzone przez Park zajęcia edukacyjne oraz prezentowane wystawy, w tym wystawa stała „W krainie jodły, buka i tarpana” mają na celu m.in. pomoc w zrozumieniu funkcjonowania przyrody i zachodzących w niej procesów.

Izba Leśna – Kancelaria

Uzupełnieniem oferty dla osób odwiedzających Park jest otoczona lasem enklawa osady Florianka oparta na dawnym założeniu folwarcznym z kompleksem budynków Izby Leśnej, w tym zrewitalizowanej drewnianej leśniczówki datowanej na ok. 1830 rok, w której możemy zapoznać się z wnętrzem domu leśniczego Ordynacji Zamojskiej i warunkami życia

**Muzeum Historyczne
Światowego Związku Żołnierzy
Armii Krakowej Okręg Zamość
im. Stanisława Prusa ps. "Adam"
w Bondyrzu**

MUZEUM w BONDYRZU i nie tylko

Koniki polskie

Zachowawczej, gdzie w hodowli stajennej możemy podziwiać koniki polskie – symbol Roztoczańskiego Parku Narodowego.

w tym okresie. Służą temu ekspozycje etnograficzne i historyczne prezentowane w spichlerzu i stodole. Nieopodal funkcjonuje również Ośrodek Hodowli

<http://roztoczanski.pl>

ROZTOCZE to nie tylko miejscowości, które warto zwiedzić i miejsca, które warto zobaczyć – to również szlaki turystyczne (rowerowe i piesze) oraz plaże i kąpieliska. Poniżej prezentujemy te najbardziej znane.

– **Roztoczański szlak rowerowy** – prowadzi przez najciekawsze miejscowości turystyczne: Zwierzyniec, Krasnobród i okolice Suśca. Liczy 46,5 km.

<http://roztoczewita.pl/roztoczanski-szlak-rowerowy/>

– **Szlak „Z dała od cywilizacji”** – Liczy 55 km i prowadzi przez: Józefów – Fryszarka – Borowe Młyny –

Susiec – rezerwat „Nad Tanwią” – Susiec – Oseredek – Hamernia – Józefów.

– **Szlak „Tylko dla orłów”** – Liczy 72 km. Trasa biegnie przez Józefów – Łuszczacz – Krasnobród – Suchowola – Adamów – Jacnia – Kaczórki – Bondyryz – Guciów – Obroc – Józefów.

– **Trasa rowerowa Ziemi Józefowskiej** – Liczy 86 km. Trasa prowadzi nad rzekami Szum, Nepryszka i Sopot.

– **Trasa rowerowa do Florianki** – Trasa prowadzi od Zwierzynca w kierunku wsi Sochy. W odległości niespełna kilometra osiąga kompleks stawów „Echo”, następnie biegnie obok osady leśnej Rybakówka.

– **Szlak Szumów** – okrężny szlak pieszy o długości 17 km biorący swój początek w Suścu na stacji PKP i tam kończący swój bieg.

– **Szlak „Wzgórzami Roztocza”** – Liczy 25 km. Przebiega wzdłuż trasy Szewnia Dolna – Suchowola – Krasnobród Podklasztor.

– **Szlak „Partyzancki”** – Długość: 53 km. Trasa biegnie przez Krynice – Kolonię Partyzantów – Dominikanówkę – Krasnobród – Jacnię – Kolonię Bondyryz – Wojdę – Kosobudy – Szczebreszyn – Szperówkę.

Inne szlaki: https://roztocze24.info/?page_id=914

Kim jesteśmy?

Zaangażowanie mieszkańców naszego kraju, zrzeszonych m.in. w pozarządowych organizacjach, mające na względzie dobro Ojczyzny, umacnianie jej integralności i suwerenności jest ważne także we współczesnej Rzeczypospolitej. Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, jego członkowie społecznie wykonują ww. misję także poprzez pamięć i obronę dobrego imienia Armii Krajowej. Jak się okazuje, w czasach współczesnego podważania prawdy historycznej o okresie II wojny światowej i czasach powojennych, jest to bardzo potrzebne dla obrony pamięci o naszych przodkach, a także interesu narodowego. Zacieśnienie więzi koleżeńskiej między żołnierzami AK, ich rodzinami i młodym pokoleniem Polek i Polaków, badanie, utrwalanie i rozpowszechnianie najnowszej historii Polski, tradycji i dziedzictwa ideowego AK, opieka nad Miejscami Pamięci Narodowej, czy wreszcie organizowanie licznych projektów patriotycznych, to nasz obowiązek wynikający z szacunku do pokoleń Polaków, którzy walczyli o niepodległą Rzeczpospolitą.

ŚZŻAK aktualnie skupia w swoich szeregach niewielką już ilość Weteranów – żołnierzy AK. Jest to proces naturalny i nieunikniony. Przewidując taką kolej rzeczy, Weterani, założyciele Związku wprowadzili do Statutu ŚZŻAK zapis umożliwiający wstąpienie w jego szeregi tym, którzy nie mając uprawnień kombatanckich, chcą bezinteresownie podjąć pracę patriotyczną. Wprowadzeni do Związku – jako członkowie nadzwyczajni, mogą za aktywny udział w realizacji celów Związku, zgodnie ze Statutem, otrzymać także członkostwo zwyczajne uprawniające do zasiadania w jego władzach statutowych. Właśnie na tzw. Młode Pokolenie, następców Weteranów – żołnierzy AK we współczesnej działalności patriotycznej liczą władze naszej pozarządowej organizacji.

W strukturach organizacyjnych ŚZŻAK Okręg Zamość funkcjonuje kilkusetosobowa grupa członków nadzwyczajnych i zwyczajnych niebędących żołnierzami AK, chętnie społecznie pracująca na rzecz realizacji celów statutowych Związku. Tak więc to właśnie Młode Pokolenie staje się następcą,

kontynuatorem przekazywania kolejnym pokoleniom etosu Armii Krajowej i działalności Polskiego Państwa Podziemnego.

Rozpoczęcie oficjalnej działalności naszego Okręgu to początek 1990 roku. Od tego czasu powstawały na terenie jego działalności Koła Rejonowe, byli przyjmowani nowi członkowie, w tym Weterani AK, którzy nie mieli szans na uznanie ich działalności konspiracyjnej za czasów PRL. Systematycznie rozbudowywano m.in. kalendarz uroczystości i innych patriotycznych projektów realizowanych ku pamięci odrzuconych przez ustrój komunistyczny bohaterów- żołnierzy AK i wspierającej ich masowo ludności cywilnej Zamojszczyzny. Przy organizacji obchodów wszystkich wydarzeń Związek starał się zawsze współpracować, także i dzisiaj, ze wszystkimi życzliwymi instytucjami rządowymi i samorządowymi oraz organizacjami pozarządowymi. Bardzo ważne jest i było dla członków Związku wsparcie Kościoła, władz rządowych i samorządowych, Wojska Polskiego, Policji, organizacji niepodległościowych, jednostek oświatowych, sponsorów, mediów, osób fizycznych itp. Dzięki takim wspólnym przedsięwzięciom cele naszego Związku są osiąga-

ne efektywniej poprzez dotarcie do szerokiej grupy naszego społeczeństwa.

Ważnym elementem każdej uroczystości jest udział sztandarów Armii Krajowej, wykonanych z inicjatywy poszczególnych Kół Rejonowych i środków pozyskanych ze składek członkowskich. ŚZŻAK Okręg Zamość posiada 31 zarejestrowanych w ZG ŚZŻAK sztandarów, w tym 4 obwodowe, 1 pułkowy, pozostałe są w posiadaniu Kół Rejonowych. Członkowie naszego Związku zrzeszeni są w 27 Kółach Rejonowych, które funkcjonują na terenie powiatu: zamojskiego, biłgorajskiego, hrubieszowskiego, tomaszowskiego, części krasnostawskiego oraz lubaczowskiego.

Charakter naszej organizacji jest otwarty, a Statut ŚZŻAK umożliwia przynależność do organizacji nowych członków. Jeśli tradycja i dziedzictwo ideowe Armii Krajowej są bliskie Waszemu sercu, a w kręgu zainteresowań znajdują się ochrona prawdy historycznej i troska o losy naszej Ojczyzny, w tym podtrzymywanie etosu Armii Krajowej, zapraszamy do współpracy.

Wszystkich chętnych do współpracy i szerszego zapoznania się z działalnością Związku na terenie

naszego Okręgu zapraszamy do siedziby Biura, które mieści się w Zamościu przy ul. Partyzantów 3, pokój nr 31. Urzędujemy od poniedziałku do piątku w godzinach od 9.00 -13.00. Skontaktować się można z nami pod nr tel.: 84 677 65 56 lub drogą mailową: akzam@o2.pl

Wykaz Kół Rejonowych Okręgu w Zamościu w latach 1989-2019

Koło Aleksandrów	(od 6.04.2011 r.)	Koło Radecznica	Koło Uchanie
Koło Biłgoraj	Koło Rejonowe Zamość	Koło Rudnik	Koło Ulhówek
Koło Cieszanów	Koło Komarów	Koło Sitno	Koło Werbkowice
Koło Dołhobyczów	Koło Krasne	Koło Skierbieszów	Koło Zwierzyniec
Koło Dzików Stary	Koło Krasnobród	Koło Stary Zamość	Koło Żółkiewka
Koło Gmina Zamość	Koło Kraśniczyn	Koło Susiec	Koło Zamość nr 3
Koło Grabowiec	Koło Krynice	Koło Szczepieszyn	Koło Sułów
Koło Hrubieszów	Koło Łaszczów	Koło Tarnogród	Koło Łabunie
Koło Izbica	Koło Miączyn	Koło Telatyn	Koło Horodło
Koło Jarczów	Koło Mircze	Koło Tomaszów Lubelski	Koło Adamów
Koło Józefów	Koło Narol	Koło Trzeszczany	
Koło Zamość	Koło Nielisz	Koło Turobin	
Koło Zamość nr 2	Koło Gorzków	Koło Tyszowce	

Dane teleadresowe wszystkich kół znajdują się na stronie internetowej związku: www.akzamosc.pl
Sekretariat ŚZŻAK Okręg Zamość, ul. Partyzantów 3, 22-400 Zamość, tel. 84 677 65 56
Czynne od poniedziałku do piątku od godz. 9.00 do godz. 13.00

Elektroniczna publikacja

PRZEWODNIKA (EBOOK'A) ORAZ APLIKACJA NA SMARTFONY Z ANDROIDEM: ZAMOJSKIE DROGI DO NIEPODLEGŁOŚCI – ŚLADAMI POWSTANIA ZAMOJSKIEGO

Aplikacja na telefony, wydana przez ŚZŻAK O/Zamość w nowoczesny sposób prezentuje trasy turystyczne ukazujące historię walk Żołnierzy Niezłomnych w latach 1939-1953 na terenie Zamojszczyzny.

Aplikacja powstała z myślą o osobach, które chcą w sposób szczególny uczcić cześć Bohaterów walki za wolną Polskę i nie pozwolić, by przemijający czas sprawił, że zostaną zapomniani. Dodatkowo, szereg intuicyjnych funkcjonalności sprawia, że aplikacja jest świetnym narzędziem na urozmaicenie wędrówki po terenach Zamojszczyzny, zarówno dla najmłodszych jak i starszych podróżników.

Trasy oraz punkty na mapie są dokładnie opisane, a dzięki lokalizacji GPS w każdej chwili można sprawdzić czy podąża się właściwą drogą. Nasza

niepodległa | POLSKA STULECIE ODSTĘPIENIA NIEPODLEGŁOŚCI

Dofinansowano ze środków Programu Wieloletniego NIEPODLEGŁA na lata 2017 - 2021 w ramach Programu Dotacyjnego „Niepodległa”

POBIERZ APLIKACJĘ MOBILNĄ „Zamojskie drogi do Niepodległości” śladami Powstania Zamojskiego

POBIERZ Google Play

- mobilny przewodnik
- dokładnie opisane trasy i punkty na mapie
- zdjęcia lokalizacji
- nawigacja GPS

AK
ŚZŻAK OKRĘG ZAMOŚĆ

WIĘCEJ INFORMACJI:
www.akzamosc.pl

Publikacja aplikacji: 20 września 2018 r.

aplikacja to fascynujący, mobilny przewodnik historyczny. Mamy szczerą nadzieję, że przyczyni się do upamiętniania ważnej dla Polaków historii, a przy okazji umożliwi turystom z Polski i świata poznanie naszego regionu w nieco inny, ambitniejszy sposób. Aplikacja to również ogromna frajda dla młodszych i starszych wędrowców, którzy chcąc zbierać jak najwięcej wirtualnych punktów będą odwiedzać wszystkie miejsca, które z pomocą wielu ludzi oznaczyliśmy.

Aplikację można pobrać ze sklepu Google Play na Androida:

<https://play.google.com/store/apps/details?id=pl.akzamosc>

Zachęcamy do rozpowszechniania aplikacji wśród znajomych i dzielenia się wrażeniami na Facebooku SZZAKZamosc. W razie jakichkolwiek uwag lub chęci współpracy przy rozwijaniu aplikacji prosimy o kontakt na adres mailowy: akzam@o2.pl

ZWIEDZAJ BEZPŁATNIE BEZ WYCHODZENIA Z DOMU

Wirtualny spacer po Muzeum dostępny jest na stronie internetowej ŚZZAK O/Z pod adresem: www.spacer.akzamosc.pl oraz na największym portalu wycieczek panoramicznych www.wirtualnykraj.pl, który jest jednocześnie jego wykonawcą. Na odwiedzających stronę czeka pełna prezentacja obiektu po modernizacji i rozbudowie, w tym możliwość zapoznania się z ekspozycją stałą pn. „Niezlomni Zamojszczyzny – walka zbrojna o niepodległość w latach 1939-1953”.

Wydawca:
Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej Okręg Zamość
ul. Partyzantów 3, pok. 31, 22-400 Zamość
tel. 84 677 65 56

ISBN 978-83-970082-1-2

Przełącz swoje 1,5% na działalność statutową ŚZZAK z przeznaczeniem dla Okręgu Zamość.

Nr KRS: 0000113420

Uwaga! Pamiętaj żeby jako cel szczegółowy podać: „z przeznaczeniem na funkcjonowanie ŚZZAK Okręg Zamość”

1,5%

DOWÓD / POKWITOWANIE DLA WPLACAJĄCEGO

nr rachunku odbiorcy:
10 9610 0002 2007

nr rachunku odbiorcy cd.:
0032 3385 0001

odbiorca:
Światowy Związek Żołnierzy
Armii Krajowej Okręg Zamość
ul. Partyzantów 3, 22-400 Zamość

kwota:

Zleceniodawca:
Na działalność statutową
Stowarzyszenia

Nr KRS: 0000077818

opłata:

Polecenie przelewu / wpłata gotówkowa

nazwa odbiorcy
ŚWIATOWY ZWIĄZEK ŻOŁNIERZY ARMII KRAJOWEJ OKRĘG ZAMOŚĆ

nazwa odbiorcy cd.
UL. PARTYZANTÓW 3, 22-400 ZAMOŚĆ

nr rachunku odbiorcy
10 9610 0002 2007 0032 3385 0001

odbiorca: **WP** waluta: **PLN** kwota

nr rachunku zleceniodawcy (przelew) / kwota słownie (wpłata)

nazwa zleceniodawcy

nazwa zleceniodawcy cd.

tytułem

Na działalność statutową Stowarzyszenia

pieczęć, data i podpis(y) zleceniodawcy

Opłata:

06

odcinek dla banku odbiorcy / nadawcy

Szanowni Państwo

W imieniu członków Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej Okręg Zamość zwracamy się do Państwa z uprzejmą prośbą o rozważenie możliwości przekazania darowizny z przeznaczeniem na rzecz realizacji celów statutowych naszego Związku.

ŚZŻAK O/Z skupia w swoich szeregach żołnierzy Armii Krajowej – Weteranów II wojny światowej, członków ich rodzin, przedstawicieli młodego pokolenia i jest wspierany przez sympatyków Związku. Naszą działalność rozpoczęliśmy w listopadzie 1989 roku i już od 30 lat działamy z ukierunkowanymi celami, jakimi są m.in.:

- obrona pamięci, prawdy historycznej i godności Armii Krajowej i Polskiego Państwa Podziemnego oraz innych formacji funkcjonujących w strukturze Polskiego Państwa Podziemnego, walczących o niepodległość w okresie wojennym i powojennym,
- badanie, utrwalanie i rozpowszechnianie historii, tradycji i dziedzictwa ideowego – Etosu AK i PPP,
- utrzymywanie koleżeńskiej więzi między żołnierzami AK i działaczami PPP oraz ich rodzinami, organizowanie pomocy koleżeńskiej dla byłych żołnierzy AK.

W realizację licznych zadań członkowie Związku wkładają własną społeczną pracę i środki uzyskiwane m.in. ze składek członkowskich. Jednak wobec ogromu podjętej pracy, bez pozyskiwania funduszy zewnętrznych, w tym wsparcia sponsorów nie mielibyśmy możliwości zrealizowania naszych projektów, także utrzymania bezpłatnie udostępnianego przez Związek zwiedzającym Muzeum Historycznego Inspektoratu Zamojskiego Armii Krajowej im. Stanisława Prusa „Adama” w Bondyrzu.

Jeśli chcielibyście Państwo wesprzeć naszą bieżącą działalność i przyszłe projekty uprzejmie informujemy, że istnieje możliwość wpłacenia darowizny na nasz Związek:

Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej

Okręg Zamość

ul. Partyzantów 3, 22-400 Zamość

Nr KRS: 0000077818

Nr rachunku:

Bank Spółdzielczy w Izbicy

10 9610 0002 2007 0032 3385 0001

Tytułem: na działalność statutową stowarzyszenia